

Türkiye'deki Darbeler

Hak İhlalleri
Çözüm Teklifleri

Türkiye'deki Darbeler

Hak İhlalleri
Çözüm Teklifleri

İstanbul, 2021

İçindekiler

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	9
GİRİŞ	13
 I.BÖLÜM	
DARBELERİN FAİLLERİ.....	15
1) Darbelerin Patronları (Gerçek Failleri)	15
2) Darbelerin Yerli İşbirlikçileri (Taşeronları)	20
 II. BÖLÜM	
DARBECİLERİN SİĞİNDİĞİ SEBEPLER	25
1) 1960 Darbesi.....	26
2) 1971 Darbesi.....	28
3) 1980 Darbesi.....	31
4) 28 Şubat Darbesi	33
5) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü.....	35
 III. BÖLÜM	
DARBECİLERİN DARBE HAZIRLIKLARI	37
DARBE VE SONRASI.....	37
A) 1960 DARBESİ	38
1) 1960 Darbeye Hazırlık	38
2) 1960 Darbe Süreci	40
3) 1960 Darbesi Sonrası	45
B)1971 DARBESİ.....	46
1) 1971 Darbeye Hazırlık	46
2) 1971 Darbe Süreci.....	49
3) 1971 Darbesi Sonrası	50

C) 1980 DARBESİ	50
1) 1980 Darbeye Hazırlık	50
2) 1980 Darbe Süreci.....	51
3) 1980 Darbesi Sonrası	52
D) 28 ŞUBAT DARBESİ.....	53
1) 28 Şubat Darbeye Hazırlık	54
2) 28 Şubat Darbe Süreci	54
3) 28 Şubat Darbesi Sonrası	59
E) 15 TEMMUZ FETÖ DARBE TEŞEBBÜSÜ	61
1) 15 Temmuz Darbeye Hazırlık	61
2) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü.....	63
3) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü Sonrası	65
F) MAĞDURİYETLERE YENİ MAĞDURİYETLER EKLENMESİ	67

IV. BÖLÜM

DARBELERDE HAKLARI İHLAL EDİLENLER	69
A) Darbelerin Bilançosu	72
1) 1960 Darbesinin Bilançosu	72
2) 1980 Darbesinin Bilançosu	73
3) 28 Şubat Darbesinin Bilançosu	74
4) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün Bilançosu.....	76
B) Darbe Mağduriyetlerinin Tasnifi	78
1) Darbeleri Esas Alan Tasnif.....	78
2) Coğrafi Bölgeyi Esas Alan Tasnif.....	78
3) Hak İhlali Türünü Esas Alan Tasnif	79
C) Darbelerin Mağdurları.....	79
1) Öldürülenler	79
2) Kaybolanlar	80
3) İşkence/Maluliyet	80
4) Tutuklananlar	80
5) Siyasiler	81
6) Başörtü Mağdurları	81
7) Katsayı Mağdurları	83

8) Dini Grup ve Cemaatler	83
9) Medya	84
10) İş İnsanları.....	84
11) Kamu Görevlileri	84
12) Sivil Toplum Kuruluşları	85
13) Sivil Halk	85

V. BÖLÜM

DARBE VE DARBE TEŞEBBÜSÜ MAĞDURLARININ HAK İHLALLERİNİ GİDERMEYE YÖNELİK TEKLİFLER.....

A) Darbelerin Sebep Verdiği Zararlardan Kim Sorumlu	87
B) Türk Hukukunda Darbe Mağdurlarının Durumu	88
C) Usul Hukukundan Kaynaklanan Sorunlar.....	92
D) 7248 Sayılı Kanun'daki Eksiklikler.....	94

NETİCE VE TEKLİFLER

YÖNETİCİ ÖZETİ

Darbe, bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya gayrimeşru yollardan yararlanarak hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi olarak tanımlanabilir. Darbeler, ülkelerin yönetim biçimini değiştiren eylemler olmalarının yanı sıra aynı zamanda Hukuk'un askıya alındığı dönemlerdir.

Türkiye **çok partili hayata** geçtikten sonra çok sayıda darbe ve darbe teşebbüsüne maruz kaldı. Darbelerden önce darbelerin alt yapısı hazırlandı. Darbeye karşı çıkabilecek unsurlar tasfiye edildi; terör eylemleri tırmandırılmak suretiyle şartlar olgunlaştırıldı. Darbe şartlarının olgunlaştırılmaya başladığı tarihten, darbenin etkilerinin devam ettiği süreçte, darbelerden ve darbecilerin uygulamalarından milyonlarca kişi mağdur oldu. Bu darbeleri gerçekleştirenler inşa ettikleri katı vesayet sistemiyle hükümetleri hareket edemez hale getirdiler. Daha demokratik bir sistem inşa etmeye çalışanlar da vesayet duvarına çarptı. İktidara gelen hükümetler vesayet odaklarıyla çatışmamaya özen gösterdi. Özellikle 27 Mayıs 1960 darbesi sürecinde hazırlanan 1961 Anayasası ile kurumsallaşan vesayet, 1982 Anayasasının getirdiği bir kısım Anayasal kurumların yardımıyla varlığını pekiştirerek devam ettirdi. 1961 Anayasa'sıyla inşa edilen ve 1982 Anayasa'sıyla devam eden vesayet sistemi, bu sistem değişinceye kadar mağdur üretmeye devam etti.

Türk siyasal hayatında darbeler kalıcı izler bıraktı. Her darbe bir öncekinden daha acımasız bir şekilde yapıldı. Türkiye'de demokratik süreç ordunun siyasete çeşitli şekillerde müdahaleleri sebebiyle 1960, 1971, 1980, 1997 ve 15 Temmuz 2016 yılında olmak üzere 5 kez kesintiye uğradı.

Bu Rapor 28 Şubat darbesinin 24.sene-i devriyesi vesilesiyle, darbelerin toplumun çok büyük bir kesimini maruz bıraktığı haksızlıklar ve yol açtığı tahribatın ortadan kaldırılması maksadıyla hazırlanmıştır.

Türkiye’de gerçekleştirilen darbelerin her biri darbenin failleri ve darbelerin gerçek sebepleri dikkate alındığında birbiriyle bağlantılıdır. Öte yandan, ***Darbeler arasında ayırım yapmak hem insanlık ayıbı hem de çifte standarttır.*** Bu sebeple Raporda tüm darbelerin mağdurlarını ayırmadan çalışmanın kapsamına dahil ettik.

Raporda Türkiye’de seçilmiş yönetime yönelik yapılmış 5 darbe tek tek incelendi. Birinci bölümde, Darbelerin Failleri ortaya konuldu. İkinci bölümde, Darbelerin Sebepleri irdelendi. Üçüncü bölümde, Darbeye hazırlık ve Darbe Sonrası anlatıldı. Dördüncü bölümde, Darbelerin Mağdurlarının kimler olduğundan bahsedildi. Beşinci bölümde, Darbe ve Darbe Teşebbüsü Mağdurlarının Mağduriyetlerini gidermeye yönelik Derneğimizin Teklifleri ve Kanun Teklifimize yer verildi.

Kitapta kullanılan fotoğrafları temin eden Anadolu Ajansına teşekkür ederiz.

*Türkiye'nin darbelerin karanlığına
gömülmesini önlemek için
canlarını feda eden
15 Temmuz Şehitlerinin aziz hatırasına*

GİRİŞ

Türkiye **çok partili hayata** geçtikten sonra çok sayıda darbe ve darbe teşebbüsüne maruz kaldı. Darbelerden önce darbelerin alt yapısı hazırlandı. Darbeye karşı çıkabilecek unsurlar tasfiye edildi; terör eylemleri tırmandırılmak suretiyle şartlar olgunlaştırılmaya çalışıldı. Darbe şartlarının olgunlaştırılmaya başladığı tarihten, darbenin etkilerinin devam ettiği süreçte, darbelerden ve darbecilerin uygulamalarından milyonlarca kişi mağdur oldu. Bu darbeleri gerçekleştirenler inşa ettikleri katı vesayet sistemiyle hükümetleri hareket edemez hale getirdiler. İktidara gelen hükümetler vesayet odaklarıyla çatışmamaya özen gösterdi. Daha demokratik bir sistem inşa etmeye çalışanlar da vesayet duvarına çarptı. 1961 Anayasa'sıyla inşa edilen ve 1982 Anayasa'sıyla devam eden vesayet sistemi, bu sistem değişinceye kadar mağdur üretmeye devam etti.

1961 Anayasası yine bir askeri darbe ile yürürlükten kaldırıldı. Darbeyi gerçekleştirenler **oyunun kurallarını** yeniden belirledi. 1982 Anayasa'sıyla daha katı bir vesayet sistemi inşa etti. 1961 Anayasa'sı ile 1982 Anayasa'sı karşılaştırıldığında, 1961'deki vesayet mekanizmalarının 1982 Anayasa'sına aktarıldığı; 1982 Anayasa'sının yeni vesayet mekanizmalarıyla tahkim edildiği görülecektir. Siyasetçi ve Aydınlarımız, 1950'den itibaren **"Türkiye'nin her on yılda bir darbelere maruz kaldığını"** iddia etse de bu iddia darbelerden önceki ve darbelerden sonraki dönemde gerçekleşen müdahaleleri açıklamaya yetmez. Gerçekte bu darbeler uzun bir hazırlık süreci sonunda uygulamaya konuldu. Darbeler döneminde büyük tahribata neden oldu. Darbelerden sonra da darbenin etkileri devam etti.

Darbeciler, ülkesini korumak için kendisine emanet edilen silahı kendi halkına karşı doğrultarak ülkesine ve mille-

tine ihanet etmektedir. Darbeciler, hak ve özgürlüklerden bir veya birkaçını değil tamamını hedef almaktadır. Darbe dönemlerinde hak ihlalleri sistematik hale gelmektedir. Bu sebeple bütün darbeler insanlık suçudur. Darbelere maruz kalan birçok ülke darbe mecralarını kapattı. Darbeciler hakkında soruşturma ve kovuşturma süreci başlatarak darbelerin yaralarını sarma yolunda önemli mesafeler kat etti.

Türkiye **darbelerle yüzleşmek adına** önemli adımlar attı. 2010 yılında referandumda kabul edilen Anayasa değişikliğiyle (1980 darbesinin faillerinin yargılanmasına engel teşkil eden) 1982 Anayasa'sının geçici 15.Maddesi kaldırıldı. 1980 darbesini gerçekleştirenler hakkında soruşturma ve kovuşturmanın önü açıldı. 1980 darbesiyle ilgili kamu davası, bu darbenin hayatta kalan iki komutanı ile sınırlı da olsa, darbeciler yargılandı ve her iki sanığın da mahkûmiyetine karar verildi. 28 Şubat darbesinin sevk ve idare merkezi olarak faaliyet gösteren Batı Çalışma Grubu üyeleri hakkında da kamu davası açıldı. Birçok sanığın mahkûmiyetine karar verildi. Bu darbelerin faillerinden hesap sorulurken, bu darbelerin yarattığı tahribatı onarmaya yönelik adımlar da atıldı. 1960 darbesinin Yassıda mağdurlarının mağduriyetlerini gidermek için 7248 Sayılı Kanun çıkarıldı. Hukuk Devleti darbeler arasında ayırım yapamayacağından bu Kanun, 1960 darbesini takip eden darbelerin mağdurları için de müjde niteliğindedir.

Bu Rapor, 1960 darbesinden sonraki darbelerin yarattığı tahribatın boyutlarını ortaya koymayı ve bu mağduriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik teklifler önermeyi hedeflemektedir. Raporun birinci bölümünde **darbelerin failleri**, ikinci bölümünde **darbelerin sebepleri**, üçüncü bölümünde **darbelerin öncesi, darbe süreci ve sonrası**, dördüncü bölümünde **darbelerin mağdurları**, beşinci bölümünde de **darbe mağdurlarının mağduriyetlerini gidermeye yönelik teklifler** ele alınacaktır.

I.BÖLÜM

DARBELERİN FAİLLERİ

Türkiye'deki darbeleri kimlerin organize ettiği, bu darbenin arkasında kimlerin (hangi ülkelerin) olduğu, kimlerin (hangi ülkelerin) azmettirdiği büyük önem taşımaktadır. **Türkiye'deki darbelerin ve darbe teşebbüslerinin ordunun öncülüğünde yerel unsurlar tarafından gerçekleştirildiği** dile getirilse de bu darbe ve darbe teşebbüslerinin tamamı **ABD tarafından organize edilmiş**, yerli unsurlar (ordu, emniyet, jandarma, yargı, üniversite, medya, sermaye, siyasiler, STK'lar, vs.) taşeron olarak kullanılmıştır.

1) Darbelerin Patronları (Gerçek Failleri)

Türkiye'deki ABD'nin darbe projelerine, başta İngiltere olmak üzere, bazı Avrupa ülkeleri ve İsrail destek verdi. 15 Temmuz'dan önceki darbe teşebbüsleri başarıyla sonuçlandı ve bu darbeleri gerçekleştirenler soruşturma kovuşturmayaya maruz kalmadığından, darbenin arkasındaki güçler araştırılmadı. Bu darbelerde başka ülkelerin parmağı, bu darbelere destek veren ülke yetkililerinin yazışmaları, raporları, hatıraları ve dolaylı itiraflarıyla ortaya çıktı. 1960 darbesinde İngiltere'nin rolü, Ankara Büyükelçisi Sir Bernard Burrows'un açıklamalarından anlaşılmaktadır. Halkın direnişi sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanan 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü, darbe teşebbüsünde bulunanlar hakkında yürütülen soruşturma ve kovuşturma süreçleri, darbe teşebbüsünü ABD'nin planladığı ve taşeron olarak FETÖ'yü kullandığını ortaya çıkardı. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün yerli işbirlikçisi FETÖ elebaşı ve üst düzey yöneticilerinin ABD'ye sığınması ve ABD tarafından

himaye edilmesi, darbe teşebbüsü davalarındaki itiraflar, dava dosyalarındaki kanıtlar, bu darbe teşebbüsünün ABD tarafından planlandığını kanıtlamaktadır. Sadece Türkiye’de değil, dünyadaki tüm darbe ve darbe teşebbüslerinin birçoğunu ABD organize edip, uygulamaya konulmasında yerli işbirlikçileri (taşeronları) kullandı.

20.Yüzyılın ortalarından itibaren, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere Latin Amerika Asya, Afrika ve Avrupa’da darbeler sıkça görülmeye başladı. Güçlü devletler, zayıf ve küçük devletler üzerindeki emellerini gerçekleştirmek amacıyla darbeyi etkili bir silah olarak kullanmaya başladı. Bu darbelerde ABD istihbarat servisi CIA olmak üzere dünya siyasetinde etkin rol almak isteyen diğer güçler başrol oynadı. CIA’nın darbecileri yetiştiren okulu olduğu¹ ve bu okulun Türkiye’dekileri de yetiştirdiği itiraf edilmektedir. Burada eğitim gören subayların büyük çoğunluğu ABD’nin çıkarlarına hizmet etti. 1962 yılında Amerika Senatosu Dış İlişkiler Komitesi’nde “Dış Yardım Kanunu” tartışılırken, o zamanki ABD Savunma Bakanı Mc Namara’nın: *“Gelecek yıl Amerikan askeri okullarında yabancı uluslardan 18.000 kişi eğitim görüyor olacaktır. Bu kişilerden her biri demokrasimizin nasıl çalıştığına tanık olacak, bizim hükümet geleneklerimizi ve felsefemizi öğrenecekler. Ülkelerine döndüklerinde her biri bunun uygulayıcı olacaktır”* (bkz. Çetin yetkin, Karşı Devrim,s. 360),sözleri ABD’nin darbelerdeki rolünü göstermektedir.

İtalya’da Komünist Partinin 1948 yılında seçimleri kazanmasıyla CIA devreye girdi. **İran** Başbakanı Muhammed Musaddık’ın petrolü millileştirmek istemesi üzerine 1953’te İran’da askeri darbe ile Musaddık devrilerek Şah rejimi kuruldu. **Guatemala’da** seçimle işbaşına gelen Jacobo Arbenz’ Amerikan “United Fruit” Şirketi’ni millileştirme girişimi se-

1 İkrâm Bağcı, Darbelerin Tarihi ve Gelişimi, 12.07.2013 Milat Gazetesi.

bebiyle 1954'te askeri darbeyle gitti. 1959'da **Haiti'de** CIA destekli bir darbe ile Papa Doc Duvalier ülkenin diktatörü oldu. 1960'ta **Türkiye'de** Demokrat Parti hükümeti ve başbakan Adnan Menderes askeri darbeyle devrildi. 1961'de **Ekvador'da** CIA destekli askeri güçlerin seçimle işbaşına gelen Başkan Jose Velasco'yu istifaya zorlamasıyla hükümet devrildi. 1963'te **Dominik Cumhuriyeti'nde** seçimle gelen Devlet Başkanı Juan Mosch devrilerek, CIA askeri bir yönetim kurdurdu. **Brezilya ve Endonezya'da** seçimle gelen Hükümetler (1964-65) askeri darbe ile devrildi. 1967'de **Yunanistan'da** seçimlerden iki gün önce Batı destekli askeri darbe gerçekleşti. 1973'te **Şili'de** Batı destekli askeri darbe Şili'yi karanlığa gömdü. Seçimle işbaşına gelen Sosyalist Başkan Salvador Allende öldürülerek yerini General Augusto Pinochet aldı. 1980'de **Türkiye'de** askeri darbe ile genellikmay başkanı Kenan Evren getirildi. 2013 yılında **Mısır'da**, Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi askeri darbe ile görevden alınarak, yerine general Sisi getirildi. Yukarıda bahsettiğimiz örnekler **Dünyada gerçekleşen ABD ve CIA patentli darbe ve müdahalelerden sadece birkaçıdır.**

Bir devletin başka bir devletin hükümetini devirmek için sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütleyip, kışkırtmak ve bunlara yardımda bulunmak konusunda “*en bilinen örnek*” BM Adalet Divanının vermiş olduğu *Nikaragua kararıdır. 1979 yılında orta Amerika ülkesi olan Nikaragua'da, sosyalist Sandinista devrimcileri sağcı Somoza hükümetini devirerek yönetimi ele geçirdi. Hükümet ideolojik tercihleri doğrultusunda Sovyetler Birliği ve Küba ile yakınlaşmaya başladı. Devrik Somoza'nın ulusal muhafızlardan oluşan paramiliter grupları, Sandinista hükümeti aleyhine faaliyette bulunmaya başladı. Nikaragua ile sınırlı olmayan ABD, hükümeti devirmeye çalışan gerillalara yardım etmeye başladı. Sandinista hükümeti Uluslararası Adalet Divanına başvurdu. Adalet Divanı, 1986 yılında 3'e*

karşı 12 oyla Nikaragua hükümetinin başvurusunu kabul ederek Amerika'yı sorumlu tuttu. 1970 Devletlerarası İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Karar'ına gönderme yaparak, "her devletin, bir başka devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten, bu paragrafta sözü edilen hareketler güç tehdidi ya da güç kullanımı içerdiği zaman, kaçınmakla yükümlü olduğunu" belirterek, ABD'nin uluslararası hukuku ihlal ettiğini, (...) terör örgütlerine sadece silah desteğinin silahlı saldırı boyutunda olmadığını" karar verdi."

BM Güvenlik Konseyi, 2001 yılında ABD'de ikiz kulelere saldırı olayından sonra terör örgütlerine silah yardımını da kuvvet kullanma yasağı kapsamına almıştır. 28.09.2001 tarih ve 1373 sayılı kararında, "terör eylemlerinin, metodlarının ve uygulamalarının BM'nin maksat ve ilkelerine ters düştüğü; aynı şekilde terörist eylemlerin finanse edilmesi, planlanması ve teşvik edilmesinin de BM'nin amaç ve ilkelerine ters düştüğünü" açıklamıştır. Kararda ayrıca, terör örgütü mensuplarının eleman temin etmesi ile teröristlere silah verilmesini zapt etmesi "tüm devletlerin terör eylemlerine karışmış kişi veya kurumlara, aktif ya da pasif her ne şekilde olursa olsun destek vermekten kaçınması gerektiğini" kabul etmiştir. 2001 yılında aldığı 1371 sayılı kararında "Uluslararası hukukun genel ilkeleri uyarınca da bir devletin silahlandırılmış gruplar oluşturarak başka bir devletin sınırlarına saldırtmak üzere örgütlenme veya bunu teşvik etmekten kaçınması mecburiyeti olduğunu" vurgulamıştır. 2017 yılında aldığı 2370 sayılı kararda da "devletlerin teröristlere destek vermemesi gerektiğine" dikkat çekmiştir.

Milletlerarası hukukun amir hükümlerine (ius cogens) açıkça aykırı olmasına rağmen küresel güçler, çıkarlarına aykırı hareket eden iktidarları devirmek için darbe planları yapmakta ve o ülkedeki taşeronlar eliyle darbe planlarını uygulamaya koymaktadır. Yukarıda verdiğimiz örnekler darbeyi planlayan ülkelerin üst düzey yöneticilerinin hatıratları, kamunun erişimine açılan gizli belgeler, darbecilerle yerli işbirlikçileri (taşeronlar) arasındaki yazışmalar, darbenin taşeronlarının darbeyi planlayan ülkeye seyahatleri ve bu konuda yapılan binlerce bilimsel çalışma, darbeleri planlayanların ve uygulamaya koyanların **başka ülkeler** olduğunu kanıtlamaktadır.

İsviçreli yazar Daniele Ganser, “**NATO’nun Gizli Orduları**”² başlığını taşıyan 2001 tarihli doktora tezinde ABD’nin NATO’ya bağlı ülkelerde³ muhtemel bir komünist devrime karşı mücadele etmek için (merkezi devlet teşkilatı dışında) illegal örgütler kurduğunu yazdı. Bu örgütlerin hükümetleri düşürme, suikast, adam kaçırma, bombalama eylemleri başta olmak üzere operasyonlar yaptığını belirtmektedir. Yazar bu kitabında Türkiye’ye genişçe yer ayırarak Türkiye’de “Özel Harp Dairesi” adıyla birim kurulduğunu⁴; burada görev yapan Türk subaylarına CIA tarafından maaş verilip bunlar tarafından eğitildiğini yazarak, bu yapının düzenlediği operasyonlardan örnekler vermiştir. Özel Harp Dairesi ve terör ilişkileri konusunda rapor hazırlayarak, Kontrgerillanın Genelkurmay Harp Dairesine bağlı olduğu-

2 Daniele Ganser, NATO’nun Gizli Orduları, Griffin Yayınevi, İstanbul, 1.Baskı, s. 496.

3 İtalya’daki adı **Gladio**, Türkiye’de **kontrgerilla**, Yunanistan’da **B-8 ya da SheepSkin**, Belçika’da **SDRA-8**, Hollanda’da **NATO Command**, Batı Almanya’da **Gehlen Örgütü**, Stay Behind ya da **Sword**, Avusturya’da **Schwert**, Fransa’da **Rüzgâr Güllü**, İspanya’da **Anti-Terör Kurtarma Grubu (GAL)**, İngiltere’de ise **Secret British Network** olarak bilinir.

4 Devlet teşkilatı içindeki bütün kurumlar yasayla kurulduğu halde, (ordunun içinde ve kontrolünde olan) bu örgüt, illegal (gizli) bir organizasyon olduğu için bu kuruluşa görev yapanlar, görevleri, bütçesi, faaliyetleri gizli tutulmuştur.

nu, il ve ilçelerde seferberlik işlemini yürüten kurum olarak askerlik şubelerince yönetildiğini, “Ayda 10 bin ila 30-40 bin TL arasında ücret ödendiğini” açıklayan Ankara Cumhuriyet Savcısı Doğan Öz 24 Mart 1978 tarihinde uğradığı suikast sonucu hayatını kaybetti.⁵ Bu kitapta yazılanları siyasi tarihimiz, Türkiye’deki aydınlarımız ve siyasilerin açıklamaları doğrulamaktadır.

TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonun hazırladığı ön raporda, “1950’lerde tüm NATO ülkelerinde komünizm tehlikesine karşı CIA tarafından özel harp daireleri kurulduğu, ABD çıkarlarına uygun olarak özel eğitim programları düzenlendiği, İngilizce sınavını geçen Türk subaylarının ABD’de özel harp kurslarına katıldığı ve “Bu subayların daha sona 1960 yılında gerçekleştirilen askeri darbeye başrol oynadığının görüldüğü” ifade edilmiştir. Özel harp eğitimi için ABD’ye gönderilen 16 subaydan 14’ünün 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştirenler arasında yer alması bu iddiayı doğrulamaktadır.⁶ Türkiye’de 1980 darbesi başlatıldığında ABD Başkanı Carter operadaydı. CIA’nın istasyon şefliğinden birkaç ay önce ayrılıp Washington’a dönen Paul Henze’yi arayıp, “Senin adamlar az önce bir darbe yaptı” diye bilgi verdi. Henze de bir gün sonra CIA’daki arkadaşlarına “**bizim çocuklar başardı**” diye Türkiye’deki darbeyi haber verdi.⁷ Aşağıda ABD’nin Türkiye’de yaptığı darbelerin sebeplerini ele alacağız.

2) Darbelerin Yerli İşbirlikçileri (Taşeronları)

Türkiye’de darbe yapmayı planlayan **yabancı ülkeler önce darbeyi gerçekleştirmeye elverişli alt yapıyı oluş-**

5 Daniel Ganser, age s. 408 ve dev.

6 Mustafa Hilmi Yıldırım, Darbe yapanlar ve yaptırılanlar, 21 Aralık 2012, Yeni Mesaj Gazetesi.

7 Mehmet Ali Birand, 12 Eylül Saat:00:04, İstanbul Milliyet Yayınları, 1985.

turmaya çalışmışlar; alt yapıyı oluşturduktan sonra da darbe planlarını uygulamaya koymuşlardır.

Darbeyi planlayanlar **Ordunya** büyük önem vermişlerdir. Ordu darbelerin tamamında öncü rolü üstlenmiştir. Esasen ordunun içinde olmadığı veya destek vermediği bir darbenin başarı ihtimali yok denecek kadar azdır.

Darbenin asli unsurlarından biri de **Emniyettir**. Darbeciler, çatışmayı göze alabilecek cesarete sahip olmadıklarından emniyetin destek vermediği bir darbenin de başarılı olma ihtimali yoktur. Darbenin asli aktörlerinden biri de **Yargıdır**. Darbenin, ağır bir suç olduğu dikkate alındığında yargının destek vermediği bir darbe teşebbüsünün başarılı olma ihtimali de yoktur. On binlerce kolluk kuvveti 38 subayın darbesini izlemekle yetindi. Savcılar kılını kıpırdatmadı. Emniyet, istihbarat, adliye, sonraki darbelerde de aynı tavrı sergiledi. 28 Şubat darbe sürecinde başörtü yasağına, katsayı engeline, Kuran kursu yasağına destek verdi. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün irticai terör örgütü listeleri hazırlamasına sessiz kaldı. Bu listede yer alan grupları terör suçlusu olarak yargıladı, tutukladı, mahkûmiyet kararı verdi. Darbe dönemlerinde Anayasa Mahkemesinin rolüne ayrı bir başlık açmak gerekir. Refah-Yol hükümetini düşürme eylemleri devam ederken Refah partisi aleyhine açılan kapatma davasında RP'nin kapatılmasına karar verdi. 2007 yılında Mecliste yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini AYM iptal etti (367 Kararı). Anayasa'nın 10.maddesindeki (MHP ile birlikte) değişiklik sebebiyle Ak Parti aleyhine açılan kapatma davasında Ak Parti, 1 oyla kapatılmaktan kurtuldu. Darbe dönemlerinde darbecilere en büyük desteği veren yüksek mahkemelerden biri de Danıştay olmuştur. Darbeciler hak ihlallerini Danıştay'ın kararları sayesinde uygulamaya koydu. Adli yargının da darbecilere boyun eğdiğini görüyoruz. 28 Şubat darbesinde Yargıtay üyelerinin, darbe-

ci askerlerin Genelkurmay başkanlığında verdikleri brifinge katılıp askerleri ayakta alkışlaması acınacak bir durumdur. Tüm bunlar dikkate alındığında Darbe komisyonları, darbe dönemlerinde yargılanan mağdurların başvurularını titizlikle incelemelidir.

Darbenin asli unsurlarından bir diğeri **Medyadır**. Darbeler incelendiğinde medyanın ne kadar etkili olduğu görülecektir. 1960 darbesinin taşeronlarından olan MBK üyesi Orhan Erkanlı'nın, "biz darbeyi Akis dergisi ve Ulus gazetesini okuyarak yaptık" sözleri, medyanın askerler üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. 28 Şubat darbesinde de medyanın Refah-Yol hükümetinin düşünülmesindeki rolü inkâr edilemez boyuttadır. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünden önce medyanın tek sesli olmaktan çıkması medyanın etkisini en aza indirmiştir. Medya sektöründe maliyetlerin çok yüksek olmasına ve reklam gelirlerinin bu maliyetleri karşılamamasına rağmen, çok sayıda kişinin medya sektöründe faaliyet göstermesi dikkat çekicidir. Yabancı medya kuruluşlarının Türkiye'ye yönelmesi de bu çerçevede de üzerinde durulması gereken bir konudur.

Darbenin asli unsurlarından bir diğeri **Sermayedir**. Para desteği olmadan on binlerce kişinin iştirakiyle işlenen darbenin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Türkiye'de darbeleri planlayanlar bu darbenin ekonomik boyutunu dikkate almıştır. 28 Şubat darbesinde, Refah-Yol hükümetinin ortakları Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi milletvekilleri için transfer pazarı kurulması ve (milletvekili başına) 5 milyon USD den bahsedilmesi darbelere önemli bir bütçe ayrıldığını göstermektedir. 28 Şubat darbe sürecinde bazı bankaların bazı iş adamlarına peşkeş çekilmesi ve bu kişilerin de bankaların içini boşaltması muhtemelen darbeyle desteklerinin karşılığıdır. Büyük sermaye sahipleri tüm darbelerde darbecilere destek vermiştir. Darbeciler iktidara

geldiğinde de bu hizmetlerinin karşılığı kendilerine devlet kaynaklarından fazlasıyla ödenmiştir.

Darbenin asli unsurlarından bir diğeri **Siyasettir**. Siyasi ayağı olmayan darbenin başarı şansı yok denecek kadar azdır. Demokrat Parti ve bu partinin türevlerinin karşısında yer alan CHP'nin, Türkiye'de gerçekleştirilen bütün darbelere destek verdiğini görüyoruz. FETÖ militanı emniyet ve savcıların uygulamaya koyduğu 17/25 Aralık "hükümeti yargı eliyle düşürme" operasyonuna destek vermesi; 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünde de FETÖ ele başının tedavüle sürdüğü "kontrollü darbe" söylemini desteklemesi, 15 Temmuz darbesinin failleri için adalet yürüyüşü tertip etmesi, iktidar partisine muhalefetle açıklanamaz.

Darbenin asli unsurlarından bir başkası da **Üniversitelere**. Üniversitelerin darbeye karşı çıkması ve toplumu örgütlemesi darbeyi başarısız hale getirebilir. 1960 darbesinin gerçekleştirilmesinde üniversiteler büyük rol oynadı. Ankara, İstanbul ve İzmir'deki üniversitelerde öğrenciler üniversitelerin desteği sayesinde eylem yaptılar. 28 Şubat darbesinde darbeciler, darbenin sembolü olan başörtü yasağını üniversitelerin desteği sayesinde uygulamaya koyabildi. Üniversitelerin yasakçı tavrı başörtü yasağı tamamen kaldırılincaya kadar devam etti. Bu listeye sendikaları, STK'ları da eklemek gerekir.

15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü, yukarıda sayılan unsurların darbecilere desteğinin darbenin başarısı için yeterli olmadığını kanıtlamıştır. Darbeciler, ürettikleri bahalere toplumu inandıramadıkları takdirde darbe teşebbüsünün başarısız olacağını çok iyi bildikleri için uzun süreli ve oldukça kapsamlı bir algı operasyonu yürüttüler.

Türkiye'de darbe planı yerli işbirlikçiler tarafından uygulamaya konulduğunda, bu darbeye destek veren ordu,

emniyet, yargı, medya, sermaye, siyaset, üniversite ayağı-
nın bunun için açıkça faaliyet göstermesi ve darbeye destek
vermeleri herkes tarafından bilinmektedir. 1960 darbesini
gerçekleştiren Milli Birlik Komitesine mensup 38 subay
darbeye destek veren medya, sermaye, siyaset ayağı belli-
dir. Darbenin gerçekleştirilmesinden sonra darbecilerin
atadığı sözüm ona Mahkemelerde görev yapanlar bellidir.
1971, 1980, 28 Şubat darbesi ve 15 Temmuz FETÖ Darbe
Teşebbüsünün taşeronları da kamuoyu tarafından çok iyi
bilinmektedir. Bu darbelerin yerli işbirlikçilerinin görev ve
isimleri, bu kişilerin darbelere ne şekilde destek verdikleri
bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Darbelerden mağdur
olanların mağduriyetlerinin giderilmesi için bu kişilerin
kimlik ve eylemlerinin isbatı gerekmediğinden bu konuda
hazırlanan raporlara, bu darbeler hakkında yapılan açıkla-
malara, hatıratlara, devlet arşivlerine, gizli belgelere, bilim-
sel çalışmalara atıfta bulunmakla yetiniyoruz.

II. BÖLÜM

DARBECİLERİN SİĞİNDİĞİ SEBEPLER

Darbeleri planlayanlar, gerçek maksatlarını gizleyebilmek için *her* darbe için farklı bahaneler üretmişlerdir. 1960 darbesinde Demokrat Partinin muhalefeti sindirmeye yönelik icraatları, Atatürk büstlerine yönelik saldırılar, öğrencilerin kıyma makinelerinde doğranması gibi iddialar üretilmiştir. 1971 darbesi için “artan terör eylemleri” gerekçe gösterilmiştir. 1980 darbesinde “sağ ve sol gruplar arasındaki silahlı çatışmalar, şehirlerin ve mahallelerin sağ ve sol gruplar tarafından paylaşılmasına” dayanılmıştır. 28 Şubat darbesinin “irtica tehdidi sebebiyle yapıldığını” öne sürmüşlerdir. Bunlar hep kamuoyunda darbeyi meşru göstermek için üretilen manipülatif bahanelerdir. Bu darbelerin aktörleri, darbe yaptıkları ülkelerdeki medya ve üniversiteler başta olmak üzere “yerli işbirlikçileri” sayesinde halkı bu manipülasyonlara inandırmakta önemli ölçüde başarılı da olmuşlardır.

Halbuki **gerçekte hiçbir darbe, bu darbeler için öne sürülen sebepler için gerçekleştirilmemiştir.** Türkiye’deki tüm darbeleri bu darbelerden çıkarı olan **ülkeler** gerçekleştirmiştir. Türkiye içinden “taşeronlar” kullanmıştır. Bu darbeler için üretilen bahanelerin gerçeği yansıtmadığı zamanla ortaya çıkmıştır. Bu bölümde, Türkiye’deki darbelerin **gerçek sebeplerini** ve **bu darbeler için üretilen bahaneleri** özetlemeye çalışacağız.

1) 1960 Darbesi

1960 darbesinin **gerçek sebebi** DP'nin icraatları değil ABD'nin, Türkiye'yi kontrol altına alma arzusudur. 1960 darbesini ABD'nin organize ettiği artık ortaya çıkmıştır. TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu bu darbede Amerika'nın rolünü ortaya koymuştur.⁸ Adnan Menderes, iktidarının son yıllarında Marshall planı Kapsamında ABD'den artık kredi alamayınca, Seydişehir Alüminyum, İskenderun Demir-Çelik ve diğer sanayi projelerini kredilendirmek için Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu maksatla Sovyetler Birliği'ne üst düzey ziyaretler yapıp, ülkedeki sanayinin gelişmesi için Sovyetlerle yatırım antlaşmaları imzalanma hazırlığına girilmiştir. Bilim insanları ve siyasilere çoğu, 1960 darbesinin **ana sebebinin** DP hükümetinin Rusya'yla yakınlaşması olduğunu beyan etmektedir.

Gazeteci Serdar Turgut, 1960 darbesinin 'gizli amacını' şu sözlerle ifade etmektedir: **"1960 darbesi, Türkiye'nin sosyal ve siyasi yaşamında dinin etkisinin artmaya başlayacağı korkusu sebebiyle yapıldı.** Menderes ve arkadaşlarına işkenceye varacak derecede kötü muamele edilmesi, asarak cezalandırma gibi haksız ve hukuksuz bir ceza verilmesi düzenin hâkim güçlerinin Türkiye'de sistemi dindarlara açmaya çalışan kadroya verdiği bir cezadır. Resmi tarihi anlatan ve yazarlar o dönemin bu yüzünden, hiç bahsetmezler. Ancak onların anlattığı darbe gerekçeleri ne yazık ki o günlerde olanı biteni ortaya koymaktan çok uzaktır. Cumhuriyetin gizli tarihi aslında dini duyguları ve dindarların

8 TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu, ön raporunda: "1950'lerde tüm NATO ülkelerinde komünizm tehlikesine karşı CIA tarafından özel harp daireleri kurulmuş. ABD çıkarlarına uygun olarak özel eğitim programları düzenlemiştir." İngilizce sınavından geçen Türk subaylarının ABD'de özel harp kurslarına katıldığı vurgulanarak şöyle denilmiştir: "Bu subayların daha sona 1960 yılında gerçekleştirilen askeri darbede başrol oynadığı görülmüştür." **"Özel harp eğitimi için ABD'ye gönderilen 16 subayın 14'ü, 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştirmiştir."** (Mustafa Hilmi Yıldırım, Darbe yapanlar ve yaptırınlar, 21 Aralık 2012, Yeni Mesaj Gazetesi)

gücünü bastırmanın tarihidir. O tarihe bu gözle bakmadığınızda 1960 darbesinin gizli amacını da ortaya çıkaramayız.”⁹

*Anadolu Ajansı, AA - 122685588

1960 darbesinden sonra, bu darbe için gösterilen gerekçelerin hiçbirinin doğru olmadığı ortaya çıktı. Bu darbeyi gerçekleştirenler kendi mahkemelerine dahi güvenemediği için, cuntacıların talimatlarına göre hareket edecek özel bir mahkeme kurdu. Anayasa'ya göre başbakanın ve bakanların Yüce divanda yargılanması gerekiyordu. O tarihte Yargıtay Başkanı olan Recai Seçkin, darbecilerin kurduğu mahkemede Adalet Divanında başkanlık teklifini reddetti. Bu görevi Yargıtay 1.Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol kabul etti. Salim Başol'un savunma hakkının niçin kısıtlandığını soran Adnan Menderes'e **“Sizi buraya tıkan irade böyle istiyor”** sözleri siyasi tarihimize kara bir leke olarak kazanmıştır. Mahkeme başkanının bu sözleri bahse konu mahkemelerin

9 Serdar Turgut, 1960 Darbesinin gizli amacı, 28 Mayıs 23012 Habertürk Gazetesi.

verdiği kararların niteliğini de ortaya koymaktadır. Bahse konu mahkemeler yargılama yapmamıştır. Sadece cunta-cılar tarafından verilen kararları yerine getirmiştir. Darbenin ardından ABD kamu kurumlarında daha etkili hale gelmiştir.

2) 1971 Darbesi

1971 darbesinin gerçek sebebi yarım kalan 1960 darbesini tamamlamaktır. 1971 darbesinin usul farkı dışında diğer darbelerden hiçbir farkı yoktur.¹⁰ 1961 seçimleri 1960 darbesinin maksadına ulaşmadığını kanıtladı. Seçimlerden on gün sonra yeni bir darbe kararı alınsa da, kısa süre sonra yeni bir darbe ABD'nin başarısızlığının ilanı anlamına geleceğinden buna izin verilmedi. 21 Ekim protokolüyle siyasi partiler korkutularak, vesayet sisteminin merkezi konumundaki Cumhurbaşkanlığı makamı ve iktidar darbecile-

10 Türkiye'de "onar yıl araya darbe yapıldığı" dile getirilmesine rağmen, 1971 müdahalesi, darbeler değil, "muhtıra" kategorisinde zikredilmektedir. Bu önemli bir eksikliktir. 1971 müdahalesinin ordunun yayınladığı muhtıra ile başlamakla birlikte, bu muhtıra ile meşru bir hükümet görevden uzaklaştırılmış, muhtırayı verenlerin arzularına göre hükümet kurulmuştur. Bu olayda, hükümetin düşürülmesinde ordunun rolü, 28 Şubat darbe sürecinde Refah-Yol hükümetinin düşürülmesinden daha nettir. Ordu 12 Mart 1971'de muhtıra vermiştir.

rin emrine tahsis edildi. 1960 darbesini gerçekleştiren ABD, 1961 seçimlerinden sonraki süreci dikkatle takip etmeye başladı. 1965 seçimlerinde DP'nin devamı olduğunu söyleyen Adalet Partisi %52,87 oy alarak tek başına iktidara geldi. 1960 darbecilerinin baskısıyla iktidara getirilen CHP'nin oyları, %36,74'ten %28,75'e düştü. Talat Aydemir'in darbe kalkışmasını müteakip mecliste kabul edilen (27 Mayıs'ın eleştirilmesini ve eski DP yönetiminin övülmesini yasaklayan) 5 Mart 1962 tarihli **Tedbirler Kanunu**, 1969 yılında Adalet Partisi hükümeti tarafından kaldırıldı. Bu süreçte 1961 anayasasındaki hak ve özgürlüklerin vesayet sistemine zarar verdiğini gördü. Anayasada köklü değişiklikler yaparak **oyunun kurallarının** yeniden belirlenmesine karar verdi. 1971 darbesinin başbakanı Nihat Erim'in, 1971 darbesinin sebebi olarak 1961 anayasasını göstermesi, darbenin ana sebebinin anayasa değişikliği ile **vesayet sisteminin tahkimi** olduğunu göstermektedir.

1971 darbesinin gerçek maksadını ve bu darbenin arkasındaki gücü gizlemek için, devlet içindeki cunta yapılanmasının desteğiyle, sol örgütlerin örgütlenmesi ve eylemleri teşvik edildi. Bu örgütlerden biri Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil ve Hüseyin İnan'ın kurduğu THKO örgütüdür. Bu örgüt 11 Ocak 1971'de banka soygunu ve 4 Amerikalı askerin kaçırılması eylemini yaptı. Deniz Gezmiş 1971 darbesinden dört gün sonra yakalandı. Aynı yıl içinde Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanarak idama mahkûm edildi ve 6 Mayıs 1972'de idam edildi. Kamuoyu sol örgütlerin ve terör eylemlerinin arkasında Rusya'nın olduğuna inanacak, darbenin arkasındaki gerçek aktör gizlenmiş olacaktı.

*6 Mayıs 1972 tarihli Hürriyet Gazetesinin ilk sayfası

1971 darbesinin ülke genelinde tırmanan terör eylemleri sebebiyle yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Terör eylemleri 1971 müdahalesini haklı göstermek amacıyla darbeyi planlayanlar tarafından tırmandırılmıştır. Darbeyi takiben gerçekleştirilen kapsamlı Anayasa değişikliği bu darbenin gerçek sebebinin vesayet sistemini tahkim, hak ve özgürlükleri kısıtlamak olduğunu kanıtlamaktadır. Terör örgütleriyle ve terörle mücadele için anayasada kapsamlı değişiklik yapmaya gerek yoktur. 12 Mart 1971 darbesinin, sol bir grubun 9 Mart 1971 tarihinde yapmayı planladığı bir darbeyi önlemek amacıyla yapıldığı iddiası gerçeklerle bağdaşmamaktadır. ABD'nin desteklemediği hiçbir grup (cunta) darbe yapamaz, yapsa bile başarılı olamaz. ABD'nin orduda etkili olduğu ve subaylarımızın CIA tarafından eğitildiği ortada iken ordu içindeki bir grubun darbe yapma ihtimali imkânsız denecek kadar zordur.

Bazı askerlerin sol kimliğe mensup kişilerle 9 Mart 1971 tarihinde darbe yapmayı planlaması, bu darbenin yapı-

labileceği anlamına gelmez. 12 Mart darbesini müteakip bu oluşum içinde yer alanların belirlenerek yargılanması, bu kişilerin sayıca çok az olup elverişli vasıtalarla sahip olmadığını göstermektedir. 9 Mart 1971’de darbe yapılacağı iddiası, darbenin gerçek failini gizleyerek anayasal düzene yönelik Marksist-Leninist eksenli bir darbe tehdidi algısını tahkim için solun içinden bir grubun kışkırtılması, harekete geçmesine göz yumulması kuvvetle muhtemeldir. Türkiye’de bir kesim 1971 darbesinin sola karşı yapıldığı öne sürmektedir. Halbuki bu darbeye DP’nin devamı olarak kabul edilen AP hükümetinin düşürülmesi, yerine CHP’den istifa ettirilen Kocaeli milletvekili Nihat Erim’in başkanlığında (sol) hükümet kurdurulması, 1971 darbesinin muhatabının sol olmadığını göstermektedir.

3) 1980 Darbesi

1971 darbesinden sonra yapılan kapsamlı Anayasa değişikliği de darbecilerin beklentilerini karşılayamadı. 1971 darbesini müteakip yapılan seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidara gelecek çoğunluğu elde edemedi ve koalisyon hükümetleri kuruldu. İktidardan uzak tutulmak istenen MSP, buna rağmen hem sağ blokta yer alan partilerin hem de CHP’nin kuracağı koalisyonlarda hükümet ortağı oldu. 1979 yılında gerçekleşen İran devrimi bölgedeki ülkelerin halkını etkilemeye ve Amerika’nın çıkarlarını tehdit etmeye başladı. 1980 darbesi oyunun kurallarını (Anayasa’yı) yeniden belirlemek ve 1970 yılında gerçekleştirilen İran devriminin bölgedeki ülkelere sıçramasını önlemek amacıyla yapıldı.

12 Eylül darbesinin arifesinde Amerika’ya bir gezi yapan Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya’ya ABD Milli Güvenlik uzmanı **Paul Hanze** “Umarım Türkiye’de durumun kontrolden çıkmasına müsaade etmezsiniz”

**BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM
İLAN EDİLDİ**

Ordu yönetime el koydu

**Hükümet ve Parlamento feshedildi,
Siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu.
Parlamentoların dokümanlıklarını
kaldırdı. Saat 05.00'ten itibaren sokağa
çıkma yasası başkaldı**

**Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında Kara,
Deniz, Hava ve Havacılık Komando ve Jandarma Genel
Komutanı İsmail Gökçekli Komando'nun başkanlığında**

**1982 ve 1983'te başlatılan askeriye faaliyetleri
sıra geldi. Birinci devreler başladı.
Bütünleşik bir yapıya kavuştu. Yabancılar
Bakanlığı ile diğer kurumların
Türk devletiyle ilişkileri. Türk devletiyle ilişkileri
İçişleri Bakanlığı'nun başkanlığında**

**1982 ve 1983'te başlatılan askeriye faaliyetleri
sıra geldi. Birinci devreler başladı.
Bütünleşik bir yapıya kavuştu. Yabancılar
Bakanlığı ile diğer kurumların
Türk devletiyle ilişkileri. Türk devletiyle ilişkileri
İçişleri Bakanlığı'nun başkanlığında**

**1982 ve 1983'te başlatılan askeriye faaliyetleri
sıra geldi. Birinci devreler başladı.
Bütünleşik bir yapıya kavuştu. Yabancılar
Bakanlığı ile diğer kurumların
Türk devletiyle ilişkileri. Türk devletiyle ilişkileri
İçişleri Bakanlığı'nun başkanlığında**

*12 Eylül 1980 tarihli Hürriyet Gazetesinin ilk sayfası

diyordu. Orgeneral Tahsin Şahinkaya **ihtilale bir gün kala** 11 Eylül günü yurda döndü. Darbeye uygun zemin oluşturmak için *“toplumsal olaylarla huzur ve güven ortamının bozulduğu, can güvenliği endişesinin arttığı, devlet otoritesinin kamu düzenini sağlayamaz hale geldiği, siyasilerin problemleri çözemediği, askeri müdahalenin zorunlu hale geldi-*

ği” algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Darbenin önde gelen generallerinden Bedrettin Demirel’in “**darbeyi bir yıl önce yapacaktık ama şartların olgunlaşmasını bekledik**” açıklaması, bu değerlendirmeyi doğrular niteliktedir. 1980 darbesini gerçekleştirmek, daha doğrusu şartları olgunlaştırmak için darbe öncesinde terör eylemleri tırmandırılmıştır.

1980 darbesini gerçekleştirenlerin, bu darbe için öne sürdükleri gerekçelerin de tutarsız olduğu ortaya çıkmıştır. 11 Eylül’de oluk oluk akan kan 12 Eylül’de bıçak gibi kesilmiştir. 1980 darbesinde bu darbenin mağduru, 28 Şubat darbesinin ana aktörlerinden, Süleyman Demirel bu durumu şöyle açıklamaktadır: “13 Eylül gününe kadar kan aktı Türkiye’de, ama 13 Eylül sabahı durdu. Sonra sordum, “**11 Eylül günü akan kan, 13 Eylül’de nasıl durdu?**” “Yetkimiz yoktu” dediler. “13 Eylül günü yetkiniz nereden çıktı?” dedim. 13 Eylül günü var olan yetki 11 Eylül günü de vardı. Sıkıyönetimin bütün yetkileri vardı. Ve üzüntü ile söyleyeyim ki, 1980’nin 12 Eylül’ü devletin çöküşüdür. Yani devlet çökmüş de birisi onu kaldırıyor değil. Devleti kendi elimizle çökertmişizdir. Ondan sonrasında da bence, Türkiye rejimi çok büyük yara almıştır ve her şeyi yara almıştır.” Darbe esnasında ABD’de sürekli bir takip söz konusuydu. O esnada bir toplantı halinde olan ABD Başkanı Jimmy Carter’a “**Bizim çocuklar işi bitirdi**” yazılı bir not toplantı ortasında verildi. Bu notun daha sonra ortaya çıkması, askeri cuntanın ABD destekli olduğunu da kesin bir biçimde kanıtlamış oldu.

4) 28 Şubat Darbesi

28 Şubat darbesi, komünizmin çökmesinden sonra ABD’nin belirlediği yeni politikasını Türkiye’ye uyarlamak maksadıyla yapıldı. Soğuk savaş döneminde “**komünizmi**” birinci tehdit olarak niteleyen Amerika, komünizmin çökmesinden sonra tehdit skalasının birinci sırasına İslam’ı

yerleştirdi. 1989 yılı Dünyada ve Türkiye’de “ **yeni bir dönemin** ” başlangıcı oldu. Komünizmin çöküşüne kadar, komünizmin yayılmasına engel olacağı d ş nencesiyle İşlam ile çatışmamaya  zen gösteren ABD, 1990’lı yılların başından itibaren “**İşlam = Terör**” politikasını benimsedi. Bu yeni politikanın neticesi olarak, 1989’dan önce komünizmin güneydeki denizlere yayılmasına set oluşturan “yeşil kuşak” projesini terk etti. **İşlam’ı birinci tehdit** olarak niteledi. Bu politika değişikliğini müttefiki olan bütün ülkelerde uygulamaya koymaya başladı. Dolayısıyla **28 şubat darbesi** sadece Türkiye’yi, Türkiye’deki müslümanları değil, *Amerika, Avrupa,  in, Rusya, Afrika, Ortadoğu ve Asya’da* “dünya-daki tüm müslümanları” kapsayan, “**küresel**” bir darbedir!

ABD’nin komünizm tehdidinin yerine İşlam’ı ikame ettiği “yeni politikası” sebebiyle, dünyanın her yerinde yaşayan Müslümanlara,  in’in Uygurlara yönelik baskıları gibi, büyük baskılar yapılmaya başlandı. Bu yeni politikanın neticesi olarak, Avrupa  lkelerinde İşlamofobi paranoyası toplumun bütün katmanlarına yayılmaya başladı. Müslümanlara yönelik mevzi hak ihlalleri, 11 Eylül saldırısıyla birlikte “sistematik” hale geldi.  nl  Fransız hukukçusu **Jean-Claude Paye**, 2004 yılında yayınladığı “Hukuk Devletinın Sonu” isimli kitabında, “*ikiz kulelere yönelik terör eyleminin 3 yıl içinde bütün Avrupa hukukunu nasıl etkilediğini*” somut örnekleriyle ortaya koymaktadır. Türkiye’de gerçekleştirilen 28 şubat darbesi, ABD’nin bu yeni politikasının **Türkiye’ye uyarlanması** operasyonudur.

28 şubat darbe süreci, bu darbenin gerekçesi olarak gösterilen irtica tehdidinin gerçeği yansıtmadığını ortaya çıkardı. Bunun en somut kanıtlarından biri, Refah-Yol hükümetinin düşürülmesine kadar bu darbenin en önemli aktörlerinden biri olan medyanın hemen her gün yayınladığı “irtica haberlerinin”, Refah-Yol hükümetinin d ş r lmesin-

den sonra bıçak gibi kesilmesidir. Bu döneme ilişkin medya tarandığında bu çok net olarak görülecektir. Anayasal düzeni tehdit edecek boyutlarda olan ve hükümetin düşürülmesine, Anayasa Mahkemesinin Refah Partisini kapatma sebebi olarak gösterilen irticanın, bir günde tehdit olmaktan çıktığı söylenemez. Kamuoyunu irticanın ciddi bir tehdit olduğuna inandırmak için TV’lerde boy gösteren Ali Kalkancı, Fadime Şahin, kendilerine verilen görevi ifa ettiler. Daha sonra aniden ortadan kayboldular.

*Anadolu Ajansı, AA-23869197

5) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü

15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü, Türkiye’yi 28 Şubat ayarlarına döndürme girişimidir. Bu darbeyi planlayanın ABD, uygulamaya koyanın (taşeron) FETÖ terör örgütü olduğu soruşturma ve kovuşturma aşamasında kesin ve net olarak ortaya çıkmıştır. FETÖ’nün üst düzey yöneticilerinin, ABD ve bazı NATO ülkeleri tarafından himaye edilmesi bu darbeyi ABD’nin planladığını; bazı Avrupa ülkelerinin de destek verdiğini göstermektedir. 15 Temmuz gecesi darbeyle iştirak edenler **suçüstü** yakalanmış; bu kişiler hakkında kamu davası açılmıştır. Bu davada yargılanan sanıkların, ör-

güt liderinin talimatları doğrultusunda savunma yapmaları darbe teşebbüsüne iştirak edenlerin FETÖ'ye bağılılıklarını göstermektedir.

*Anadolu Ajansı, AA-18849314

*Anadolu Ajansı, AA-18849257

III. BÖLÜM

DARBECİLERİN DARBE HAZIRLIKLARI

DARBE VE SONRASI

Birçok kişi **1960 darbesinin**, darbecilerin yönetime el koyduğu 27 Mayıs 1960 tarihinde başlayıp, darbeyi takip eden ilk seçimde 15 Ekim 1961’de sona erdiğini düşünmektedir. Keza **1980 darbesinin**, darbecilerin yönetime el koyduğu 12 Eylül 1980’de başlayıp, darbeyi takip eden ilk seçimde 6 Kasım 1983’te sona zannetmektedir. **28 Şubat darbesinin** 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısıyla başlayıp, Refah-Yol hükümetinin düşürüldüğü 18 Haziran 1997 tarihinde sona erdiğini sanmaktadır.

Böyle bir değerlendirme darbelerin mahiyetiyle bağdaşmamaktadır. Zira darbeler dünyanın en kapsamlı “organize suçu” dur. Darbenin yapılacağı ülkedeki konjonktüre göre farklılık göstermekle birlikte, bu suçun hazırlık hareketleri uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Şartlar olgunlaştığında düğmeye basılarak darbe planı devreye sokulmaktadır. **Darbeyi gerçekleştirenler sadece darbe şartlarını olgunlaştırmak ve şartlar olgunlaştığında darbe yapmakla yetinmemişlerdir.** Darbe sürecinde darbeye zemin hazırlamak için kamu kurumlarını darbenin maksadına göre yeniden dizayn etmişlerdir. Darbeye direnen veya darbeye destek vermeyen unsurları tasfiye ederek darbenin sürekliliğini sağlayacak ortamı hazırladıktan sonra yönetimi sivillere devretmişlerdir. Yönetimi sivillere devrettikten sonra da perde gerisinde faaliyetlerine devam ederek, darbenin

maksat ve ruhuna hizmet edecek hükümetlerin iktidara gelmesi için toplum mühendisliği projelerini uygulamaya koymuşlardır. **Darbenin etkileri, darbecilerin darbeye karar verdikleri tarihten bir sonraki darbe tarihine kadar devam etmiştir.** Darbelerin mağdurlarının belirlenebilmesi için, darbelerin hazırlık hareketleri, darbe süreci ve darbenin etkilerinin devamı aşamaları büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de gerçekleştirilen darbelerin etkilerinin hangi tarihten hangi tarihe kadar sürdüğünü belirlemek için, her birini ayrı ayrı ve üç aşamalı olarak ele almak gerekir.

A) 1960 DARBESİ

1) 1960 Darbeye Hazırlık

Basit bir banka soygununda dahi, bu suçu işleyecek olanlar aylarca keşif yaparak riskleri en aza indirmeyi planlarken, darbe suçunu işleyecek olanların bu darbenin önündeki engelleri ortadan kaldırmadan harekete geçmesi düşünülemez. Zaten darbe öncesi terör eylemlerinin artması, kaos çıkarmaya yönelik hareketler, darbelerin hazırlık hareketlerinin darbeden yıllar önce başladığını göstermektedir. 1960 darbesinin hazırlık hareketleri, darbecilerin yönetime el koyduğu 27 Mayıs 1960 tarihinden yıllar önce başlamıştır. 1950’de Demokrat Parti tek başına iktidara geldiğinde devlet kadroları CHP’nin elindeydi. Tabiri caizse, davul DP’nin boynunda tokmak CHP’nin elindeydi. Demokrat Parti, hiçbir zaman “iktidar” olamadı. ABD muhafazakâr seçmenin oylarıyla iktidara gelen Demokrat Partiden hazretmedi. Onu iktidardan uzaklaştırmak için elinden geleni yaptı. Bu amacını gerçekleştirmek için ABD tarafından eğitilen subaylardan yararlandı.

Demokrat Partinin 1954 seçimlerinde %57,61 oy alarak tek başına iktidara gelmesi, ordu içindeki cunta yapılanmalarını harekete geçirdi. TSK’de ilk darbeci örgütlenme-

yi, 1954'te İstanbul'da topçu yüzbaşılar Seyhan Dünder ve Orhan Kabibay başlattı. Daha sonra bu gruba başkaları da katıldı. Aynı dönem Ankara'da, Kurmay Albay Talat Aydemir başkanlığında ikinci bir grup kuruldu. İlk cunta örgütlenmelerinden biri olan Atatürkçüler Derneği, 1955'te İstanbul Harp Akademisi'nde kuruldu. 1955 yılında "Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin yanındaki Türk Konsoloslugu'nun bahçesine atılan iki bombadan birinin patladığı, evin ve konsolosluk binasının camlarının kırıldığı" dedikodusunun yayılmasından sonra Ankara, İstanbul ve İzmir'de halk sokağa döküldü. 6-7 Eylül 1955'te (6-7 Eylül olayları), Beyoğlu başta olmak üzere azınlıkların yaşadığı semtlere, kiliselere ve mezarlıklara saldırılar oldu. Bunun sonucunda birçok azınlık mensubu Türkiye'yi terk etti. Demokrat Partinin 1957 seçimlerini de kazanarak 424 milletvekili ile tek başına iktidara gelmesi, ordu içindeki darbe hazırlıklarını hızlandırdı. Ordu içindeki gruplar birleşerek 1958 Şubat ayında darbe yapmayı planladı. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu grubu ihbar edince, 9 Subay olayı darbe girişimi ertelendi ve 9 subay tutuklandı. Tutuklanan subaylar serbest bırakılırken ihbar eden binbaşı iftira suçundan iki yıl hapis cezasına mahkûm edildi. DP maalesef "geliyorum" diyen darbeyi önleyebilecek güce sahip değildi.

*27 Mayıs 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin ilk sayfası

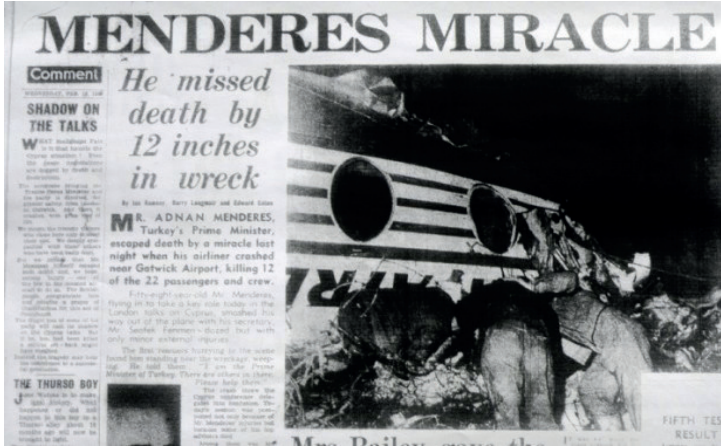
2) 1960 Darbe Süreci

1960 darbesinin en önemli olaylarından biri, **Adnan Menderes'i taşıyan uçağın** 17 Şubat 1959 tarihinde Londra yakınlarında **ormana düşmesi** ve Adnan Menderes'in parçalara ayrılan uçaktan sağ olarak kurtulmasıdır. 1960 darbesini planlayanlar, Başbakan Adnan Menderes'i ortadan kaldırdıklarında darbeye gerek kalmadan ABD çıkarlarına yönelik tehdidin ortadan kalkacağını düşünmüş olmalılar. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünde FETÖ' nün, Recep Tayyip Erdoğan'ı öldürmek için Marmaris'e TİM göndermesi, bu hadise benzerlik gösteriyor. Adnan Menderes uçak kazasında ölseydi, darbeciler Demokrat Partiye yönelik bir operasyonu uygulamaya koyarak, ABD'nin çıkarlarına uygun hareket eden ılımlı bir yönetim kadrosu oluşturmaya çalışacaktı. Adnan Menderes'in kazadan sağ olarak kurtulması üzerine darbe planı devreye sokuldu.

1960 darbesini planlayanlar, aynen diğer darbelerde olduğu gibi toplumda gerginliği ve hükümete karşı gösterileri organize etmeye başladılar. İsmet İnönü, Nisan ayında "Büyük Taarruz" isimli bir gezi başlattı. Uşak'ta bir grup tarafından protesto edildi ve protestoculardan birinin atığı taşla yaralandı. İnönü, 18 Nisan 1960 tarihli meclis konuşmasında; *"Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilal behemehal olur... beni dinleyin biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız. Böyle bir ihtilal bizim dışımızda bizimle münasebeti olmayanlar tarafında yapılacaktır. ...bu yolda devam ederseniz **ben de sizi kurtaramam**"(...)* "İhtilal niçin yapılır? Eğer ihtilal vatandaş için başka çıkar yol yoktur, kanaati zihinlere ve bütün müesseselere yerleşirse meşru bir hak olarak kullanılacaktır" dedi. Bu sözleri, CHP'nin bu darbe hazırlığının içinde olduğunu gösteriyordu. Bu konuşmadan 10 gün sonra 28 Nisan'da İstanbul Beyazıt Meydanı'nda üniversite

[illegible]

41

*18 Şubat 1959 tarihli İngiliz Daily Mail gazetesinde
“Menderes Mucizesi” şeklinde yer almıştı.

Darbe söylentileri artmasına rağmen Adnan Menderes, Genelkurmay Başkanı ve üst düzey komutanların hükümetin yanında olduğunu açıklamasıyla subayların tamamının destek vermediği bir darbenin başarılı olamayacağını düşündü. 1960 darbesini planlayanlar, darbenin emir komuta zinciri içinde yapılması için büyük çaba göstermesine rağmen, Genelkurmay Başkanı Rüstü Erdelhun ve yüksek rütbeli yirmi general darbeye iştirak etmedi. Genelkurmay başkanı ve üst düzey generallerin darbeye karşı çıkması darbeyi önleyemedi. 27 Mayıs 1960 sabahı, daha ziyade albay düzeyinde 37 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi, “yönetime el koyduğunu” açıkladı. Darbeyi haber alan 3.Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala, “eğer darbenin lideri benden daha kıdemli değilse ordusuyla Ankara’ya yürüyüp isyancıları yakalayacağım” dedi. Darbeyi planlayanlar, emekli Orgeneral Cemal Gürsel’i ikna ederek uçakla Ankara’ya, Milli Birlik Komitesi’nin başına getirdi. Cemal Gürsel’in cuntanın başına getirilmesinin sebebi, astlarının darbe yapması halinde ordu içindeki üst rütbeli subayların

rahatsızlığını gidermek olabilir. Cemal Gürsel'in vesayet sisteminin en kritik makamı olan Cumhurbaşkanlığına getirilmesi, darbeyi gerçekleştirenlerle Cemal Gürsel arasında sıkı bir iş birliği olduğunu göstermektedir. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in darbeden önce 3 Mayıs 1960 tarihinde, ülkenin gidişatından memnuniyetsizliğini dile getirdiği bir mektubu Milli Müdafaa Bakanı Ethem Menderes'e teslim ettikten sonra izne ayrılıp İzmir'e gitmesi, hükümete karşı olduğunu göstermekteydi.

Darbecilerin darbeyi müteakip atmış oldukları adımlar darbe sürecinde yapacakları işleri, en ince ayrıntısına kadar planladıklarını göstermektedir. Yönetime el koyan cuntanın, Anayasa'da değişiklik yaparak Resmî Gazete'de yayımlatması hukuksuzlukta sınır tanımadıklarını gösteriyor. Cunta, Demokrat Parti hükümetini, bakanlarını, hükümete destek verenleri yargılamak için, Adalet Divanı ismini verdiği özel bir heyet oluşturdu. Halkın oylarıyla seçilen Demokrat Partililer, yürürlükteki hukuk sistemine göre atanan kamu görevlileri, gece yarısı yönetime el koyan bir cunta tarafından Yassıada'da yargılandı. 1960 darbe sürecinde kamu kurumlarında geniş kapsamlı bir tasfiye yapıldı. Darbeden önce, Genelkurmay başkanı dahil yüksek rütbeli subayların çoğunun Demokrat Parti hükümetine destek vermesi sebebiyle, en kapsamlı tasfiye orduda yapıldı. Darbeden iki ay sonra 2 Ağustos 1960'ta çıkarılan 42 Sayılı Kanun'la, **275 general ve amiralle, 7.000 albay, yarbay ve binbaşı** tasfiye edildi. ABD Büyükelçisi **Warren'in** 11 Ağustos 1960 tarihli raporuna göre, generallerin %90'ı, albayların %55'i, yarbayların %40'ı, binbaşılardan da %5'i, emekliye sevk edildi. Orduda bu kadar geniş kapsamlı tasfiye, 1960 darbesinden sonraki darbelerin de sebebini bir anlamda ortaya koyuyor. Darbeciler Demokrat Partililere siyaset yasağı getirdi. 147 öğretim görevlisi görevinden uzaklaştırıldı. Yargıda, kamu kurumlarında binlerce kamu görevlisini görevinden uzak-

laştırdı. Bir anlamda, yönetimi siyasi partilere terk ettikten sonraki dönemde darbe düzenini kalıcı hale getirdi.

Darbe sürecinde yeni bir Anayasa hazırlamak için Kurucu Meclis oluşturuldu. Kurucu meclis, biri MGK üyeleri diğeri kurumların belirlediği üyelerden oluşan iki kanattan oluşuyordu. 1924 Anayasasında Kuvvetler Birliği ilkesi hâkimdi. Bu ilkeler, Demokrat Parti ve türevi partilerine geniş yetkiler veriyordu. 1961 Anayasasıyla seçilmiş yürütmenin (iktidarın) yetkileri, (atanmış) kurumlar arasında paylaştırıldı. Devletin yasama erkine Anayasa Mahkemesi, yürütme erkine MGK ve Danıştay, yargı erkine HSYK gibi vasilere atandı. Cumhurbaşkanı, (vesayet kurumlarına atama yetkisiyle) vesayet sisteminin merkezine yerleştirildi. Cumhurbaşkanıya tanınan olağanüstü yetkiler sebebiyle Cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahale edildi. Bu makama Turgut Özal'ın seçilmesi, önemli değişikliklerin başlangıcı olmuştur. Benzer bir durum, 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ortaya çıktı. Cumhurbaşkanlığına Ak Parti adayının seçilmesi, vesayet sisteminin sonunun başlangıcı oldu. 1961 Anayasa'sı ve bu Anayasa'nın kopyası niteliğindeki 1982 Anayasa'sı Türkiye'nin demokratikleşmesinde en büyük engel oldu.

3) 1960 Darbesi Sonrası

1960 darbesini gerçekleştirenler darbeyi takip eden ilk seçimde (15/06/1961 seçimlerinde), Demokrat Partinin uzantıları olan partilerin iktidara gelmemesi, **bu darbenin siyasi ayağı** CHP'nin iktidara gelmesi için, büyük çaba gösterdiler. Demokrat Partinin lider kadrosunun ve teşkilatlarındaki kadroların tasfiye edildiğine, tehdit olmaktan çıktığına kanaat ettikten sonra seçim takvimini açıkladılar. Yapılacak seçimde kesinlikle CHP'nin tek başına iktidara geleceğine inanıyorlardı. Esasen seçim öncesi şartlar CHP'nin lehineydi. Sağ cenahta yarışan 3 siyasi parti de Demokrat Partinin devamı olduğunu öne sürüyor, bu da seçmenin kafasını karıştırıyordu. Daha önce Demokrat Partiye oy veren seçmenlerin oyları üçe bölündü. CHP %36,74 oy alırken, **Demokrat Parti'nin halefleri** konumundaki, Adalet Partisi (AP) %34.80, Yeni Türkiye Partisi (YTP) %13.72 ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) %13.95 oyların **%60'ını** aldı. Seçim sonuçları, 1960 darbesini gerçekleştirenler üzerinde şok etkisi yarattı. Seçim sonuçlarının iptal edip askeri yönetimin devam etmesi için toplantılar yaptılar. 1960 darbesinin patronları, yeni bir darbe için cuntacılar izin vermedi.

1960 darbesini gerçekleştirenler, 1961 Anayasa'sıyla darbe düzenini kesintisiz hale getiren, seçimleri kazanan siyasi partilerin iktidarını atanmış kurumlar arasında paylaşmak suretiyle, **katı bir vesayet sistemi** inşa etti. Devletin üç erkini vesayet altına aldı. Yasama erkini Anayasa Mahkemesi, Yürütme erkini MGK, Anayasa Mahkemesi (parti kapatma), Danıştay, yargı erkini HSYK ile kontrol altına aldı. 1980 darbesinden sonra hazırlatılan 1982 anayasası, 1961 Anayasasının kopyasıdır. Ancak 1982 anayasasında, hak ve özgürlüklerin alanı biraz daha daraltılarak vesayet sistemi biraz daha tahkim edildi. 1960 darbesi ve bu darbenin neticeleri (başbakanın ve bakanların idam edilmesi) bu darbe-

den sonra kurulan hükümetleri ordunun isteklerine boyun eğmek zorunda bıraktı. Hükümetlerin ABD'nin çıkarlarına aykırı icraatları, ordu içindeki destekçileri eliyle engellendi. 1960 darbesi, bu darbeyi gerçekleştirenlere cesaret vermesi, bundan sonraki darbelerin önünü açması sebebiyle Türk siyasi hayatına her bakımdan çok kötü bir miras bıraktı.

B)1971 DARBESİ

1) 1971 Darbeye Hazırlık

1971 darbesinin hazırlık hareketleri, 1960 darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'nin yönetimi sivillere devredeceği 15 Ekim 1961 seçim sonuçlarının açıklandığı gün başladı. Darbeyi gerçekleştirenler seçim sonuçlarını halkın kendilerine meydan okuması olarak değerlendirdi. Peş peşe toplantılar yapmaya başladılar. Açıklanan takvime göre Meclis 25 Ekim'de faaliyete geçecek ve bir gün sonra da yeni Cumhurbaşkanı seçecekti. Demokrat Partinin devamı olduğunu söyleyen partiler kolayca hükümet kuracak. Üç partiden 277 milletvekilinin müşterek aday gösterdiği Adalet Partisi listesinden bağımsız milletvekili seçilen Ali Fuat Başgil'i, Cumhurbaşkanı seçeceklerdi. Demokrat partinin haleflerinin iktidara gelmesi ve aynı ekipten birinin Cumhurbaşkanı seçilmesi; **1960 darbesinin hiçbir işe yaramadığını** gösteriyordu. Darbenin bütün kazanımlarının kaybedileceği endişesiyle, F. Güventürk, F. Gürler, R. Tulga gibi üst rütbeli subay ve generaller, 21-22 Ekim'de İstanbul ve Ankara'da toplandı. 21 Ekim'de yapılan toplantıda, 19 general ve 28 albay "25 Ekim'de meclisin açılmasını engellemek ve seçimleri iptal etmek" maksadıyla doğrudan bir askeri müdahaleyi öngören protokol imzaladılar (21 Ekim Protokolü).

Bu gelişmeler üzerine Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, 23 Ekim'de dört Kuvvet Komutanı'nın da içinde bulunduğu 24 generalle olağanüstü görüştü. 23 Ekim'i 24

Ekim'e bağlayan gece parti liderleri, darbe lideri Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığında Çankaya Köşkü'nde bir araya geldi. Aynı saatlerde, Ali Fuat Başgil'i Cumhurbaşkanlığı adaylığından vazgeçirmek için iki MBK'si üyesi görevlendirildi. Ali Fuat Başgil hatıralarında,¹¹ "MBK üyesi Sıtkı Ulay ve Fahri Özdilek'in kendisine gelerek Cumhurbaşkanlığı adaylığından vazgeçmesini, aksi takdirde komitenin seçimleri iptal ederek Meclisi açmayacağını söylediğini ve bunun üzerine istifa ettiğini" belirtir. Bu arada siyasi parti temsilcileriyle yapılan toplantı neticesinde, siyasi parti temsilcileri Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesini, İnönü'nün Başbakan olmasını kabul ettiler. *DP ile iş birliği içinde oldukları iddiasıyla emekli edilen 235'i general olmak üzere 5 bin civarındaki subay ve astsubayın kesinlikle orduya dönmemesi, Üniversiteden atılan 147 öğretim üyesinin üniversiteye dönmemesi, Yassıada'da mahkûm edilenlerin affedilmemesini de kabul ettiler. Bunun üzerine askerler, 21 Ekim'de alınan kararı uygulanmaktan vazgeçti. Meclis 25 Ekim'de açıldı ve 26 Ekim'de tek adayla girilen seçimlerde Cumhurbaşkanlığı'na Cemal Gürsel seçildi. 1960 darbesinden kısa süre sonra yapılması planlanan "yeni darbe" ileri bir tarihe ertelenmiş oldu.*

1965 seçimlerini Demokrat Partinin devamı olduğunu söyleyen Adalet Partisinin kazanması, CHP'nin muhalefete düşmesi, darbe hazırlıklarını yeniden hareketlendirdi. Yeni bir darbenin alt yapısı hazırlanmaya başladı. 1965 seçimlerinden sonra sol örgütlenme ve terör eylemlerinin tırmanması, güvenlik güçlerinin bu örgütlere ve terör eylemlerine karşı pasif tavır alması eylemlerin yayılmasına sebep oldu. Adalet Partisinin 1969 seçimlerini de kazanması darbeden başka bir seçeneğin kalmadığı anlamına geliyordu. 1965'ten önce başlayan terör eylemleri darbenin şartları olgunlaşınca kadar devam etti. Adalet Partisi'nin, 1960 darbesini eleştirmeyi ve Demokrat Parti iktidarını övmeyi

11 Hatıralar, Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, Kubbealtı Neşriyat, 2018, İstanbul.

yasaklayan 1962 tarihli Tedbirler Yasasını yürürlükten kaldırması; Demokrat Partiye getirilen yasakların kaldırılması için Anayasa'nın 68.maddesinde değişiklik yapılması; geçici 11.maddenin kaldırılması müdahalenin gerekçeleri arasında sayılmıştır. Halbuki CHP tedbirler yasasının kaldırılmasında pasif kalarak Anayasa değişikliğine destek vermiştir. Yapılan Anayasa değişikliği, TİP'in başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından 17 Haziran 1970'te ,12 Mart 1971 müdahalesinden önce iptal edilmiştir.

*17 Şubat 1969 tarihli Hürriyet Gazetesinin ilk sayfası

2) 1971 Darbe Süreci

THKO örgütünün banka soygunu, 4 Amerikalı askeri kaçırmaları ve tırmanan terör eylemlerini müteakip darbenin düğmesine basılmıştır. Darbeden hemen sonra THKO' na mensup örgüt üyelerine operasyon düzenlenip yakalanmaları, yargılanarak idam edilmeleri, darbeyi planlayanların darbe planını uygulamaya koyduğunu göstermektedir. 12 Mart 1971 tarihinde Ordu, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvetleri Komutanları dahil Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a hükümetin istifa etmesi ve partiler üstü bir hükümet kurulmasını talep eden bir mektup (muhtıra) verdi. Bu tarihte Başbakan olan Süleyman Demirel istifa etmek zorunda bırakılarak hükümet düşürüldü. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 19 Mart 1971 tarihinde hükümeti kurma görevini, bir gün önce CHP'den istifa eden Kocaeli senatörü Nihat Erim'e verdi. Terör eylemlerinin hükümetin kurulmasından sonra da devam etmesi Anayasa değişikliğini gündeme getirdi. Darbe sürecinde kapsamlı bir Anayasa değişikliği yapılarak oyunun kuralları yeniden belirlenmek suretiyle vesayet sistemi tahkim edildi.

*12 Mart 1971 tarihli Hürriyet Gazetesinin ilk sayfası

3) 1971 Darbesi Sonrası

1971 darbesini gerçekleştirenlerin kurdurduğu hükümetler 1973 seçimlerine kadar devam etti. 1961, 1965 ve 1969 seçimlerinde Demokrat Partinin devamı olduğunu söyleyerek Demokrat Parti seçmeninin oyunu alan Adalet Partisi bu vaadini icraatlarına yansıtamadı ve oy kaybetmeye başladı. 1973 seçimlerinde tek başına iktidara gelecek çoğunluğu elde edemedi. Oylar partiler arasında dağıldı ve koalisyon hükümetleri dönemi başladı. 1977 seçimlerinde de bu gelenek devam etti. 1971 darbesinden 1980 darbesine kadar uzanan süreçte hükümetlerin askerle çatışmamaya özen göstererek taleplerinin çoğunu yerine getirdiğini; 1960 ve 1971 darbesinin etkilerinin 1980 darbesine kadar devam ettiğini söyleyebiliriz.

C) 1980 DARBESİ

1) 1980 Darbeye Hazırlık

1980 darbesinin hazırlık hareketleri darbeden yıllar önce başladı. Darbenin şartlarını olgunlaştırmak için 1970'li yıllarda terör eylemleri tırmandırıldı. 1979 yılındaki İran devrimi darbe sürecini hızlandırdı ve ordu yönetime el koydu. 1980 darbesinin hazırlık süreci 1973 yılından itibaren ivme kazanmaya başladı. 1980 darbe planı, sağ ve sol gruplar arasındaki silahlı çatışma ve terör eylemlerini önleme olarak kurgulandığından, sağ ve sol gruplar arasındaki çatışmanın, terör eylemlerinin tırmandırılması gerekiyordu. Terör eylemlerini başlatmak ve devam etmesini sağlamak için, "Newton beşiği"¹² formülünü uygulamak yetiyordu. Çatış-

12 Newton'un beşiği, basit bir fizik kanununa göre çalışan, aynı hızda dizilen ve sarkaçlarla bağlı beş toptan oluşur. Toplardan biri çekilip bırakıldığında, toptaki enerji kinetik enerjiye dönüşür. Bu enerji sırasıyla son sıradaki topa geçer, son sıradaki top havaya kalkar, kendisinden önceki topa çarpar, en baştaki top havaya kalkar. Bu süreç, fiziki bir müdahaleye gerek kalmadan yaklaşık bir dakika böylece devam eder.

maların tırmanması, gruplardan birinin karşı tarafa saldırması üzerine karşı tarafın da bu saldırıya misliyle veya daha şiddetle cevap vermesi, karşılıklı saldırıların sona ermesi için etkili bir mücadele iradesinin ortaya konulmayarak izlenmesi mantığına dayanıyordu.

2) 1980 Darbe Süreci

1977'de Taksim'de yüzbinlerce işçinin katıldığı 1 Mayıs kutlaması The Marmara Otel'i'nden sıkılan kurşunlarla provoke edildi. Çıkan panik ve karmaşa sonucunda 34 kişi öldü, 136 kişi yaralandı. Müteakiben 1978 yılı Aralık ayında Maraş olaylarında 120 kişinin öldü; ikiyüz'e yakın ev ve yüzden fazla işyeri yakılarak tahrip edildi. 1980 yılında Çorum olaylarında 57 kişi öldü. Ülke genelinde toplumun önde gelen isimlerini öldürmeye yönelik silahlı ve bombalı suikastler tertiplendi. Türkiye'nin her yerinde gerçekleşen terör eylemleri, darbe planının uygulamaya konulduğunu, darbeyi planlayanların darbenin şartlarını olgunlaştırmaya

*Anadolu Ajansı, AA-122662387

çalıştığını göstermekteydi. Her gün işlenen onlarca cinayet, toplumu darbeye hazır hale getirdiğinden, Ordunun bu cinayetleri önleyebileceği düşünülerek 12 Eylül 1980’de Ordu yönetime el koyduğunda hiç direnç gösterilmedi.

12 Eylül darbesini gerçekleştirenler 1961 Anayasa’sının aksayan yanlarını düzeltecek “yeni bir Anayasa” hazırlığına başladı. Oyunun kuralları yeniden belirlendi. MSP gibi partileri sistemin dışına atmak için seçimlerde %10 seçim barajı getirildi. 1961 Anayasa’sıyla uygulamaya konulan vesayet sistemi biraz daha tahkim edildi. 1980 darbesini gerçekleştirenlerin desteğiyle yayılan sağ-sol çatışmasının taraflarına operasyonlar düzenlendi, sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmaya başladılar. Darbeyi gerçekleştirenlerin darbeden sonra toplumun farklı kesimlerini yargılaması, darbenin gerçek amacını örtemez. 1980 darbesini gerçekleştirenler, darbe maksadını gerçekleştirdikleri ve kendilerinin istedikleri partinin iktidara geleceğine kanaat edince seçim takvimini ilan ettiler. 1983 seçim sonuçları darbecileri bir kez daha hayal kırıklığına uğrattı. Darbenin lideri Kenan Evren, seçimlerden önce açıkça kime oy verilmesini istediğini söylediği halde, Halk Anavatan Partisine oy verdi. Anavatan Partisi iktidar oldu.

3) 1980 Darbesi Sonrası

1980 darbesini gerçekleştirenler, darbeyi takip eden ilk seçimde iktidarı “sivillere” bırakacaklarını vaat etmelerine rağmen, seçimlerden sonra da iktidarda kalabilmenin yollarını aradılar. Kendi arkadaşları olan emekli orgeneral Turgut Sunalp’ın kurduğu Milliyetçi Demokrasi Partisini iktidara getirmek için büyük çaba gösterdiler. Darbenin baş aktörü Kenan Evren, seçimden bir gün önce halkı MDP’ye oy vermeye davet etti. Ancak Halk, 1983 seçimlerinde oyunu ve iktidarı %45,14 oy ve 211 milletvekili ile Turgut Özal’ın kur-

duğu Anavatan Partisine verdi. Turgut Sunalp'in genel başkanı olduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi MDP %23,22 oyla ancak üçüncü olabildi. 1980 darbesini müteakip yapılan seçim sonuçları, **halkın bu darbenin mağdurlarına sahip çıktığını** ve darbe destekçilerine prim vermediğini göstermektedir. 1982 Anayasa'sıyla tahkim edilen vesayet sistemi siyasi partilerin faaliyet alanını sınırlayarak çalışamaz hale getirdi. Hükümetlerin vesayet sisteminde gedik açmasına izin vermedi. Vesayet anayasaları ve bu anayasalarla inşa edilen vesayet sistemi darbecilerin sürekli iktidarda kalmasını sağlayan bir işlev gördü.

D) 28 ŞUBAT DARBESİ

28 Şubat darbesini planlayanlar, 1960 ve 1980 darbesinde olduğu gibi ordunun fiilen yönetime el koyması yerine farklı bir yöntemle başvurdu. Ordunun öncülüğünde toplumun bazı kesimlerini sahaya sürdü. Bu süreçte askerin darbeye elde edemeyeceği sonuçları elde etti. 28 Şubat darbesi, **süresi en uzun ve mağdur sayısı en fazla** olan darbedir. Toplumun belli bir kesimi "darbelere karşı olduğunu" söylemesine rağmen, 28 Şubat darbesini darbe olarak nitelemekten kaçınmaktadır. ***Darbeler arasında ayırım yapmak hem insanlık ayıbı hem de çifte standarttır.*** 1960 darbe mağdurları için Meclise sunulan Kanun teklifine, HDP'nin eklediğj açıklamalar bunun somut örneğidir. *"Türkiye'de 1960, 1971 ve 1980 yıllarında çeşitli yöntemler ve araçlarla sonuca ulaşan darbeler gerçekleştirilmiştir. Darbe olmayan fakat darbe ile aynı amacı taşıyarak siyasal düzeni yeniden organize etmeyi hedefleyen 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 muhtıra girişimleri de söz konudur."*

1) 28 Şubat Darbeye Hazırlık

28 Şubat darbesinin hazırlık çalışmaları komünizmin çöktüğü 1989 yılında başladı. 1989 yılı Aralık ayında MİT Müsteşarı **Teoman Koman**, Başbakanlık'a gönderdiği yazıda Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı **Muammer Aksoy'a**, Hürriyet Gazetesi Yayın yönetmeni **Çetin Emeç'e**, Aydınlık Gazetesi yazarları **Turan Dursun'a**, Ankara İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi **Bahriye Üçok'a** suikast düzenleneceğine dair ihbar aldıklarını bildirdi. Laik kesimin sembol isimlerinden olan bu kişilerin 1990 yılı içinde öldürülmesi, laik-anti laik kesim arasında çatışma tohumlarının ekilmesine sebep oldu. Darbeye karşı çıkacağı bilinen Cumhurbaşkanı Turgut Özal 17 Nisan 1993 tarihinde şüpheli bir şekilde öldü. 1993 yılında Sivas'ta 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan Madımak hadisesi; bu olaydan 3 gün sonra Erzin-can'da gerçekleştirilen ve 33 kişinin katledildiği, alevi-sünni kesim arasında çatışma çıkarmaya yönelik terör eylemleri, darbenin bu tarihlerde planlandığını göstermektedir. 1994 yılında yapılması planlanan darbe, 1995 seçimleri sonrasına ertelendi. 1995 seçim sonuçları darbecilerin beklentilerini karşılamayınca yeniden harekete geçtiler. Darbeye zemin hazırlamak maksadıyla, ikinci ve üçüncü sırada aynı tabandan beslenen birbirinin hasmı iki partiye koalisyon hükümeti kurduruldu. Ana-Yol koalisyon hükümeti Meclisten güvenoyu alamadığı için düştü. Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi **Refah-Yol** hükümetini kurdu. 1990 yılının başından itibaren kamu kurumlarında **geniş kapsamlı bir tasfiye ve kadrolaşma** başladı.

2) 28 Şubat Darbe Süreci

Amerika'nın, 1989 yılında komünizmin çökmesinden sonra Türkiye'nin yeni politikalarına uyum sağlayacak bir sistem inşa etmesi gerekiyordu. 1990 yılının başından itiba-

ren başlayan siyasi cinayetleri, suikastleri, laik-anti laik, ale-vi-sünni kesim arasında çatışma yaratmaya yönelik eylemleri hazırlık hareketleri kapsamında değerlendirdik. Darbe düğmesine bu darbenin alt yapısı hazırlandıktan sonra, Refah Partisinin 1995 seçimlerinde birinci olması ve hükümet kurabileceğinin ortaya çıkması üzerine basıldı. 28 Haziran 1996 tarihinde Refah-Yol hükümetinin kurulmasıyla medyada “**irtica tehdidi**” söylemleri artmaya, Televizyon kanallarında “irtica” haberleri gündemin ilk sıralarında verilmeye başlandı. 28 Aralık 1996 tarihinde Aczimendi şeyhi Müslüm Gündüz ile Fadime Şahin aynı evde basıldı. Fadime Şahin, TV kanallarında kandırılan bir tarikat mensubu rolünü oynadı. Tarikat şeyhi olduğu iddia edilen Ali Kalkancı Fadime Şahin ilişkileri devreye sokuldu. Ali Kalkancı’nın eşi olduğunu söyleyen Emire Kalkancı aldatıldığını öne sürdü. Bu konu Müslümanları küçük düşürmek için medya kuruluşları tarafından sürekli gündemde tutuldu.

1997 yılının başından itibaren hükümete yönelik tehditlerin dozu giderek artmaya başladı. 31 Ocak 1997’de Ramazan ayının son Cuması, Sincan’da Kudüs Gecesi isimli etkinlik düzenlendi. DGM Savcısı 3 Şubat’ta inceleme başlattı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı komutanlarla toplantı yaparak, “Kamuoyunun rahat nefes alabilmesi için İçişleri Bakanı görevini yerine getirmeli ve gerekli işlemleri yapmalı” dedi. 4 Şubat 1997 günü Sincan’da 20 tank ve 15 zırhlı araç geçiş yaptı. Belediye Başkanı Bekir Yıldız da aynı gün gözaltına alındı ve ardından tutuklandı. 4 Şubat’ta Sincan’da tanklar yürütüldü. Tankları yürütenler bunu tatbikat olarak açıklasa da ertesi gün Milliyet Gazetesinin manşetten verdiği, Genelkurmay II. Başkanı Çevik Bir’in, “Demokrasiye balans ayarı yaptık.” sözleri, tankların planlı bir hareket sonucu yürütüldüğünü gösteriyordu.

* Anadolu Ajansı, AA-122628847

Daha sonra kurgu olduğu ortaya çıkan bu olaylarla, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısına olağanüstü bir anlam yüklendi. MGK toplantısının yapılacağı Genelkurmay Başkanlığının çevresi televizyon kameraları ve gazetecilerle doldu. Ülkenin tek gündemi haline gelen 28 Şubat tarihli toplantıda MGK, hükümete 18 maddelik bir metni imzalatmak istedi. Başbakan Erbakan bu metni imzalamak istemeyince kriz çıktı. Ertesi gün birçok gazete “Muhtıra gibi tavsiye” manşetiyle çıktı. MGK toplantısından sonra irtica haberleri de baskılar da artmaya başladı. Baskılara dayanamayan Refah-Yol hükümeti, başbakanın değişimi halinde gerginliğin azalacağını düşündü. Koalisyon protokolünde 2 yıl Erbakan’ın, 2 yıl Çiller’in başbakanlık yapması kararlaştırıldığı halde bir yılın bitiminde Tansu Çiller’in başbakan olmasına karar verildi. Başbakan Erbakan, 18 Haziran 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel’e istifasını sundu. İstifa dilekçesinin ekine Tansu Çiller’in başbakanlığında kurulacak hükümete güvenoyu vereceğini beyan eden milletvekillerinin isimleri ve imzalarını da ekledi.

*1 Mart 1997 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin ilk sayfası

Başbakan Erbakan'ın istifasıyla, Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi milletvekillerinin istifa etmeleri için yeni bir plan uygulamaya konuldu. Bazı milletvekilleri parayla, bazıları tehditle, bazıları vaatlerle partilerinden istifa ettirildi. Operasyonu izlemekle yetinen Cumhurbaşkanı Demirel, iki parti de Meclis çoğunluğunu kaybettikten sonra hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a verdi. 28 Şubat darbesini planlayanlar, "hükümetin düşürülmesiyle" 28 Şubat darbesi önündeki en önemli engeli kaldırmış oldular. 28 Şubat darbesinin sembollerinden olan üniversitelerde başörtüsü yasağı; zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması ve kesintisiz olması; İmam-Hatip Liselerinin orta kısımlarının kapatılması; meslek liselerine katsayı uygulanarak İmam-Hatip

Lisesi mezunlarının üniversiteye girişlerinin engellenmesi; bazı işletmelere boykot uygulanması ve irticai terör örgütü operasyonları, Refah-Yol hükümetinin düşürülmesinden sonra uygulamaya konuldu.

Refah-Yol hükümetinin, 28 Şubat darbe sürecinde birbiriyle koordineli hareket eden kişiler ve planlar sonucunda düşürüldüğü ortaya çıktı. 28 Şubat darbesi üzerinden yıllar geçtikten sonra, o günlerde tarikat şeyhi olarak takdim edilen Ali Kalkancı'nın gerçekte tarikatla ilgisi olmayan **alkolik** biri olduğu, tarikat şeyhi gibi gösterilerek kendisine sahte müritler ayarlandığı ortaya çıktı. Yine bu kişinin tecavüzüne uğradığını iddia eden ve mağdur rolü oynayan Fadime Şahin'in de pavyonda çalışan **telekız** olduğu ve bu oyunun Sisi lakaplı Seyhan Soylu ve yapım şirketi tarafından organize edildiği ortaya çıktı. Ali Kalkancı'nın bu olaydan 13 yıl sonra, uyuşturucu (captagon) imalatından tutuklanması, Fadime Şahin'in ortadan kaybolup kimliğini değiştirmesi ve darbeden sonra başını açması bunu teyit etmektedir.

3) 28 Şubat Darbesi Sonrası

28 Şubat darbesini takip eden dönem için de benzer bir durum söz konusudur. 28 Şubat darbe sürecinde Refah-Yol hükümetini devirenler, darbe düzenini devam ettirecek hükümetlerin iktidara gelmesi için çaba gösterdi. 28 Şubat darbesinin gerçekleşmesinde önemli bir paya sahip olan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Refah-Yol hükümeti yıkıldıktan sonra hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a verdi. 28 Şubat darbesini gerçekleştirenlerin en önemli projelerinden olan sekiz yıllık kesintisiz eğitim, meslek liselerine katsayı uygulaması, üniversitelerde başörtü yasağı, Refah-Yol hükümetinin devrilmesinden sonra kurulan hükümetler tarafından uygulamaya geçirildi. Refah-Yol hükümetinin başbakan yardımcısı Tansu Çiller, askerlerin talimatlarıyla hareket eden Mesut Yılmaz'a "onbaşı" niteliğinde bulundu. 28 Şubat darbesinin aktörleri, darbecilerin talimatlarını yerine getiren Mesut Yılmaz'ın seçimlerde başarılı olamayacağını bildikleri için yeni bir yüzü, Ecevit'i parlatmaya karar verdiler. 1999 seçimlerinden kısa bir süre önce PKK lideri Abdullah Öcalan'ı Kenya'da yakalayıp Başbakan Ecevit'e teslim ettiler. Ancak bu olay dahi, DSP'nin tek başına iktidara gelmesi için yeterli olmadı. 1999 seçimlerini takiben Ecevit'in kurduğu azınlık, koalisyon hükümeti 28 Şubat darbesinin projelerine destek vermeye devam etti. Erken seçim kararıyla seçimler 3 Kasım 2002'de yapıldı. 28 Şubat darbesinin Mağdur ama Muzafferleri, Ak Partiye tek başına iktidara getirdi. 28 Şubat darbesini takip eden seçim sonuçları, halkın **28 Şubat darbesinin "Mağdur muzafferleri"ne sahip çıktığını**, darbeye destek verenleri cezalandırdığını göstermektedir.

İmam Hatip ortaokullarından sonra lise bölümlerinin de kapısına kilit vuruluyor

Ahlaksız tuzak

E) 15 TEMMUZ FETÖ DARBE TEŞEBBÜSÜ

1) 15 Temmuz Darbeye Hazırlık

FETÖ örgütü, örgüt ve örgüt liderinin toplum nezdinde itibarını zedeleyen kişileri susturmakla işe başladı. Risale-i Nur cemaatinden, FETÖ lideri Fetullah Gülen'e muhalefet eden Mehmet Kutlular'ın kızının, 11/09/1885 tarihinde eroin komasından öldüğü açıklandı. Tevhid dergisinde 1992 yılı Mayıs ayı sayısında, FETÖ örgüt lideri aleyhinde yayınlanan Sukuti Memioğlu'na ait "Mistik hezeyanlar ve yeni bir kutbu azam" başlıklı yazı sebebiyle, bu dergi ve çalışanları kara listeye alındı. FETÖ'nün terörle mücadele şubesindeki militanları, bu olaydan yedi yıl sonra, 7/05/2000 tarihinde Selam gazetesi ve Tevhid dergisi sahibi yazar, çalışanlarından Selam Tevhid örgütü üreterek operasyon yaptı. Bu militanlar 18/12/2002 tarihinde, FETÖ hakkında en somut bilgileri veren Prof.Necip Hablemitoğlu'nu öldürdü. FETÖ lideri Fetullah Gülen'in 1960'ta Kırklareli'nde vaizlik yapmakta iken cinsel istismarda bulunduğunu söyleyen **Haydar Meriç'i** emniyetteki bu militanlar kaçırarak öldürdü; Meriç'in cesedi 18/06/2011 tarihinde Düzce/Akçakoca sahilinde bulundu. Kamu kurumlarını ele geçirmelerine engel olanları bertaraf ettiler. 14/12/2013 tarihinde, FETO'nün söylemlerinin İslam'a aykırı olduğunu söyleyen ve yazan **Tahşiye Yayinevine** operasyon yaptılar. İstihbarat, emniyet ve yargıda operasyonel güce kavuştuktan sonra operasyonlara başladılar. 5 Şubat 2006 tarihinde Trabzon'da Katolik kilisesinin rahibi İtalyan **Santoro cinayeti**; 17 Mayıs 2006 tarihli Danıştay saldırısı; 19 Ocak 2007'de Ermeni yazar **Hrant Dink** suikasti; 18 Nisan 2007 Malatya **Zirve Katliamı** bunlardan bir kaçıdır. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün hazırlık hareketleri, vesayet mekanizmalarının işlevini yitirdiği, vesayet sisteminin ağır yara aldığı 2007 yılında ivme kazandı. FETÖ'ye devir işlemleri de 2007 se-

çimlerinden önce başladı. FETÖ, 12 Haziran 2007 tarihinde başlattığı Ergenekon operasyonlarıyla ordu içindeki kritik makamları, cuntanın liderliğini ele geçirdi. 2010 Anayasa değişikliğiyle HSYK ve Yargıya da hâkim oldu.

*Anadolu Ajansı, AA-18849252

FETÖ, emniyet istihbaratını ele geçirdiği 1999 yılından 2007 yılına kadar lokal, 2007 yılından 2013 yılına kadar biraz daha kapsamlı olarak, 17/12/2013 tarihinden 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsüne kadar yoğun olarak operasyonlar yaptı. Bu operasyonlarda binlerce kişi mağdur oldu. Kamu kurumlarındaki örgütlenme süreci içinde ordu, emniyet, yargı başta olmak üzere binlerce kamu görevlisine kumpas kurarak görevden uzaklaştırdı. Yerlerine örgüt militanlarını yerleştirdi. Bundan önceki darbelerde olduğu gibi darbenin alt yapısını hazırladı. Ordu, emniyet, yargı, medya, sermaye, siyaset, STK ayaklarını tahkim etti.

2) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü

ABD 1961'den 2007 tarihine kadar istediklerini yaptırmak için sistem içi mekanizmaları, vesayet kurumlarını kullandı. Vesayet mekanizması 2007 Cumhurbaşkanlığı seçiminde büyük yara aldı. Cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik Anayasa değişikliğinin referandumla yüksek bir oranda kabul edilmesi, 2007 seçimlerinde Ak Partinin %50'ye yakın oy alması sistem içi mekanizmaların işlevini yitirdiğini gösterdi. Sistem içi mekanizmaların işlemediğini gören ABD, FETÖ'ye beş aşamalı bir plan verdi.

*Anadolu Ajansı, AA-18849317

*Anadolu Ajansı, AA-18849313

FETÖ kendisine verilen görev gereği, (A Planı) 17 Aralık 2013'te **yargı eliyle "hükümeti düşürme"** operasyonunun düğmesine bastı. Bu plan başarısız olunca, (B Planı) DAEŞ terör örgütüne silah gönderdiği iddiasıyla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılatmak için **MİT Tırları Operasyonunu** devreye soktu. Bu plan da başarısız olunca, (C Planı) **büyük şehirlerde bombalı terör eylemlerini** devreye soktu. Bu eylemlerle hükümeti, ohal ve sıkıyönetim ilanına zorladı. Bu plan da başarısız olunca, (D Planı) **PKK örgüt militanları Güneydoğu'da hendek kazmaya** başladı. Plana göre hükümet, örgüt militanlarıyla mücadele için ordudan yardım isteyecek; ordunun içine sızan FETÖ militanları operasyon bölgesinde sivilleri öldürecekti. Bu ölümler medya eliyle servis edilecek ve kaos oluşacak, böylece ordunun müdahalesi kolay olacaktı. Hükümetin hendek operasyonu için ordudan destek istemeden bölgeye on bin özel harekât polisi göndermesi üzerine bu plan da başarısızlıkla neticelendi. 17/25 Aralık'tan itibaren bütün planları başarısızlıkla sonuçlanan

ABD için **askeri darbeden** başka çare kalmadı. FETÖ tarafından uygulamaya konulan askeri darbe teşebbüsünün de başarısız olduğu gece yarısı olmadan ortaya çıktı.

*Anadolu Ajansı, AA-18849300

3) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü Sonrası

15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü başarısız olduğu için 15 Temmuz'u planlayanlar büyük bir mağdur kitle üretmedi, bu büyük bir kazançtır. 15 Temmuz'un mağdur üretmemesi, 15 Temmuz gecesi ve 15 Temmuz'dan önce mağdur üretmediği anlamına gelmemektedir. FETÖ'nün darbenin hazırlık süreci ve 15 Temmuz gecesi ürettiği mağduriyetlerin sayısı, bundan önceki darbelerin ürettiği mağduriyetlerden daha az değildir. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünü takip eden dönem, Türkiye'de darbe yapmayı planlayanların Türkiye'deki yerli işbirlikçilerinin (taşeronlarının) tasfiyesi ve cezalandırılması sürecini ifade etmektedir. ABD, sadece destek verdiği bir örgütü değil, kamu

kurumlarına yerleştirdiği kadroları ve darbe kabiliyetini kaybetmiştir.

*Anadolu Ajansı, AA-18849318

*Anadolu Ajansı, AA-18849301

*Anadolu Ajansı, AA-18849269

F) MAĞDURİYETLERE YENİ MAĞDURİYETLER EKLENMESİ

Yukardaki açıklamalar **darbelerin**, darbecilerin yönetime el koyduğu tarihte başlayıp ilk seçimle sona ermediğini, darbenin öncesi ve sonrasında çok uzun bir zaman dilimini kapsadığını göstermektedir. Daha da önemlisi, bir darbenin meydana getirdiği mağduriyetler onarılmadan yapılan yeni bir darbe, bu mağduriyetlere yeni mağduriyetler eklemektedir.

Darbeye Hazırlık, darbe alt yapısını oluşturma ve darbe şartlarını olgunlaştırmaya yönelik eylemlerdir. Darbeye karşı çıkması ve direnmesi muhtemel unsurlar bu süreç içinde tasfiye edilmektedir. Bu dönemde terör eylemleriyle kaos oluşturulmaya çalışıldı. Büyük şehirlerde çok sayıda kişinin ölmesi için bombalı eylemler gerçekleştirildi. Belediye başkanları, öğretim görevlileri bombalı paketle öldürüldü. Toplumda farklı ideolojik kesimler arasındaki kutuplaşmayı

artırmak için bu kesimlerin önde gelen isimlerine suikastler düzenlendi.

Darbe Süreci, darbe alt yapısı hazırlandıktan sonra darbeyi gerçekleştirmeye yönelik eylem planlarının devreye sokulmasıdır. Bu eylem planları, kısa yoldan maksada ulaşmayı sağlayacak aşamalı planlar olabileceği gibi, tek bir eylem planının devreye sokulması şeklinde de olabilir. Bu eylem planlarında hazırlanırken beklenmedik durumlara karşı alternatif planların hesaplandığını da belirtelim. Darbeciler darbe sürecini başarıyla tamamlayıp maksatlarına ulaştığı ve yönetimi kontrol altına aldığı anda, kendileri için tehlikeli olan bütün unsurları tasfiye etmeye başlarlar. Hukuku askıya aldıkları için herhangi bir gerekçeye gerek de duymazlar. Darbe süreci sistematik hak ihlallerinin en yoğun olduğu dönemdir. Darbeciler bu dönemde yönetimi devrettikten sonra dahi, darbenin maksadına hizmet edecek bir düzenin alt yapısını hazırlamaya çalışır. Bu hazırlıkları tamamladıktan sonra yönetimi devrederler.

Darbe Sonrası Dönem, darbenin etkilerinin devam ettiği dönemdir. Darbeyi takip eden dönemde yapılan seçimlerde, darbecilerin desteğiyle iktidara gelen partiler darbe sürecini devam ettirmekte, hak ihlalleri ve mağdur sayısı artmaktadır. Darbecilerin arzu etmedikleri partiler iktidara geldiğinde, darbeciler kontrollerinde olan vesayet kurumları ile hükümet arasında krizler çıkarmakta, iktidarın icratlarını engellemeye çalışmaktadır. Darbe dönemlerindeki sistematik hak ihlallerinin giderilmesi uzun bir zaman dilimine yayılmaktadır. Bu mağduriyetlerin bir kısmı giderilse de önemli bir kısmı devam etmektedir. Darbenin hazırlık aşaması ile darbe süreci bazen iç içe geçtiği için bu iki dönemi birbirinden ayırmak zor olabilir. Ancak binlerce kişinin iştirak ettiği bir suçta bu doğaldır.

IV. BÖLÜM

DARBELERDE HAKLARI İHLAL EDİLENLER

Darbeler hukuk çiğnenerek, **hukuk askıya alınarak** gerçekleştirildiğinden toplumun hak ve özgürlükleri darbecilerin insafına kalmaktadır. Esasen “darbeye direnenlere karşı silah kullanmayı” göze alanların, toplumun hak ve özgürlüklerine saygı göstermesi beklenemez. Zaten öyle de olmuştur. Darbeler, hak ihlallerinin sistematik hale geldiği ve milyonlarca kişinin mağdur edildiği süreçlerdir. Darbeye destek verenlerin sempatik göstermeye çalıştığı, darbe ile yönetime el koyan darbecilerin tamamı acımasız birer katildir. Bütün darbelerin hazırlık hareketleri, darbeye direnmesi muhtemel kişilerin öldürülmesiyle başlamıştır. Bu cinayetler darbe sürecinde ve darbeden sonra da devam etmiştir. Darbecilerin bu cinayetleri bilmemesi imkânsızdır. Darbelerin bilançoları incelendiğinde mağduriyetlerin boyutları daha kolay görülecektir. Nitekim darbeler sonrası kurulan askeri düzenlerin en küçük bir muhalefete dahi tahammül edemedikleri ve bazı darbe süreçlerinde “**hukukileştirilmiş cinayetlerin**” gerçekleştirildiği görülmektedir. Mesela Arjantin’deki 1976 darbesinde 30 bin kişi ortadan kaybolmuş, 1973 Şili darbesinde 3 bin kişi öldürülmüş ve yine küçük bir ülke olan Guatemala’da 1954’te gerçekleşen darbe sürecinde ve sonrasında 20 bin kişi öldürülmüştür.”¹³

Darbelerin hazırlık hareketleriyle başladığı, şartlar olgunlaştığında düğmeye basıldığı, darbe gerçekleştirildikten

13 Michael G. Roskin vd., Siyaset Bilimi. (Çev. Atilla Yayla), Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 358-359. Hasan Emir Aktaş, Askeri Darbelerin Sebepleri, Dinamikleri ve İdeolojik Temelleri - Irak Örneği, Avrasya Etüdleri, naklen, Yıl: 25, Sayı: 56, s. 157

sonra dahi yönetime gelen hükümetlerle darbe maksadının uygulanmasına devam edildiği dikkate alındığında, bir darbenin etkileri bir sonraki darbeye kadar devam etmektedir. Sonraki darbeye önceki darbenin etkileri sona ermemekte, önceki darbelerin mağduriyetlerine **yeni mağduriyetler** eklenmektedir.

Darbelerin ürettiği mağdur kitlesinin mağduriyetlerine geçmeden önce Türkiye’de gerçekleştirilen **darbelerin “toplumun hangi kesimine”** karşı yapıldığının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Darbeleri gerçekleştirenler darbenin arkasındaki gücü gizlemek maksadıyla darbelerin farklı kesimlere karşı yapıldığı algısını oluşturmaya çalışmaktadır. Buna göre 1960 darbesinin muhafazakâr kesime karşı yapıldığı ve sol kesimin bu darbeye destek verdiği ileri sürülmektedir. 1971 darbesinin “artan terör eylemleri sebebiyle” sadece sol kesime karşı yapıldığı iddia edilmektedir. 1980 darbesinin bu darbenin taşeronu Kenan Evren’in “bir sağdan bir soldan astık sözlerine istinaden, sağ, sol, muhafazakâr kesim dâhil toplumun bütün kesimlerine karşı yapıldığı belirtilmektedir. 28 Şubat darbesinin “irtica tehdidi sebebiyle” muhafazakâr kesime karşı yapıldığını öne sürmektedirler. Bu iddia ve yorumlar, darbeler için üretilen bahanelerle örtüşmesine rağmen gerçeklerle bağdaşmamaktadır.

Türkiye’de gerçekleştirilen darbelerin tamamı, çok partili döneme geçtikten sonra, Demokrat Partide örgütlenen **muhafazakâr (dindar) kesime** ve bu partinin kapatılmasından sonra da bu partinin devamı olan partilere/hükümetlere karşı yapıldı. **1960 darbesinin** Demokrat Parti’ye ve bu partiye oy veren milyonlarca kişiden oluşan muhafazakâr kitleye karşı yapıldığı zaten kabul edilmektedir. **1971 darbesi** artan terör eylemleri sebebiyle sola karşı değil, 1960 darbesinin maksadına ulaşamaması; Demokrat Parti mil-

letvekillerine konulan siyaset yasağını kaldırma girişimde bulunan Adalet Partisini cezalandırmak ve 1960 darbesinin kazanımlarını yitirmemek için gerçekleştirildi. Darbeyi müteakip hükümeti kurma görevinin CHP milletvekiline verilmesi, Demokrat Parti'yle bağlantısı olanlara hükümette yer verilmemesi darbenin sola karşı yapılmadığını kanıtlamaktadır. **1980 darbesi**, 1970'li yıllarda hiçbir partinin tek başına iktidara gelememesi; din ve vicdan özgürlüğü alanını genişletmek isteyen Milli Selamet Partisinin koalisyonların vazgeçilmez ortağı olması sebebiyle, bu partiyi sistemin dışına atmak ve 1979 İran devriminin Türkiye'ye sıçraması için gerçekleştirildi. Bu darbeyi müteakip solcuların, milliyetçilerin, İslamcıların darbeden önce çatıştırılması; darbeden sonra yargılanması darbenin gerçek maksadını gizlemeye yöneliktir. **28 Şubat darbesinin** doğrudan doğruya muhafazakâr kesime karşı gerçekleştirildiği herkes tarafından kabul edilmektedir. **15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün** Demokrat Partinin devamı olarak niteleyeceğimiz Ak Parti iktidarına karşı yapıldığı açıktır.

Darbelerin muhafazakâr kesime karşı yapılması toplumun diğer kesimlerinin mağdur olmadığı anlamına gelmiyor. Tam tersine darbeler toplumun bütün kesimlerini mağdur etti. Esasen başka ülkelerin çıkarlarına hizmet eden darbeler, Anayasal düzeni (hukuk düzenini) askıya alan dönemler olduğundan hak ve özgürlüklere yönelik kısıtlamalar başta olmak üzere, ülke kaynaklarının başka devletlere peşkeş çekilmesine, özel teşebbüsün yatırım yapmamasıyla ülkenin fakirleşmesi ve kamu hizmetlerinin kalitesinin düşmesine sebebiyet verdi. Bu suretle toplumun tamamını etkiledi.

A) Darbelerin Bilançosu

Darbelerin bilançosunu çıkarırken sadece görünür zararları değil, görünmeyen zararları da hesaplamak gerekir. Misal 28 Şubat darbe sürecinde çok sayıda banka darbeye destek veren iş insanlarına verilerek bankaların içi boşaltılmış ve bu bankaların borcu kamu kaynaklarıyla ödenmiştir. Bu banka borçlarının kamu kaynaklarından ödenmesi, hükümet tarafından yapılması gereken yatırımların ertelenmesine sebep olmuştur. IMF'den, yabancı banka ve finans kuruluşlarından yüksek maliyetle borç alınmak zorunda kalınmıştır.

1) 1960 Darbesinin Bilançosu

1960 darbesinin en büyük mağdurları hiç kuşkusuz Yassıda yargılamasının mağdurlarıdır. 14 Ekim 1960 tarihinde başlayan Yassıda davaları ki 19 dava, 11 ay 1 gün sürdü. 203 günde, 872 oturum yapıldı ve 1068 tanık dinlendi. Hükümün açıklandığı 15 Eylül 1961 tarihinde son buldu. Yüksek Adalet Divanı (eski cumhurbaşkanı) Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan hakkında oybirliğiyle idam kararı verdi. Keza, eski T.B.M.M. Başkanı Refik Koralan, eski Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişcioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman dahil 15 sanık hakkında da oy çokluğuyla **idam** kararı verdi. İdamına karar verilen üç sanıktan ikisi, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961'de sabaha karşı, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961'de saat 13.30'da İmralı Adası'nda asılmak suretiyle idam edildi.

Yassıda yargılamaları 14 Ekim 1960'ta başlayıp 15 Eylül 1961'de karara bağlandı. Toplam 19 dosyada toplanan davalar "Anayasayı ihlal" davasıyla birleştirildi. 592 sanık-

tan 288'i için idam istendi. Kararı açıklayan Yüksek Adalet Divanı 15 sanığı idam cezasına çarptırdı. Celal Bayar hakkındaki karar yaş haddi sebebiyle müebbet hapis cezasına çevrildi. Aralarında eski bakan, eski milletvekilleri, Tahkikat Komisyonu üyeleri, İstanbul Valisi ile İstanbul Belediye Başkanı'nın da bulunduğu 31 sanık hakkında ise müebbet hapis cezası verildi. Sanıklardan 92 kişiye 20 yıl ile 6 yıl arasında ağır hapis, 94 kişiye 5 yıl ağır hapis cezası verildi. Bazı sanıklar kısa süreli hapis cezasına çarptırılırken bazıları da beraat etti.

1960 darbesinin ikinci mağdur kitlesi çok sayıda generallin, albayın, binbaşının emekliye sevk edilmesi, görevinden uzaklaştırılmasıdır. Sadece orduda değil yargıda, üniversitelerde, emniyet teşkilatında, diğer kamu kurumlarında çok sayıda kişi tasfiye edildi. Tasfiye edilen Demokrat Parti milletvekilleri, belediye başkanları, subaylar, kamu görevlileri, aile fertleri aday olmasına rağmen bu kişilerin, darbeyi takip eden seçimlerde aday olması ve seçilmesi engellendi.

2) 1980 Darbesinin Bilançosu

12 Eylül darbesinin yarattığı tahribat **çok büyük bir doğal afetin** sonuçlarını çağrıştırmaktadır. 12 Eylül darbesinin **özet bilançosu şöyledir**: Darbe sürecinde 650 bin kişi gözaltına alındı, 1 milyon 683 bin kişi fişlendi, 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı. 7 bin kişi için idam cezası istendi, 517 kişiye idam cezası verildi. Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı. 71 bin kişi TCK'nın 141, 142 ve 163.maddelerinden, 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmaktan yargılandı. 388 bin kişiye pasaport verilmedi. 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı. 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkartıldı. 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti. 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü. 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi. 937 film sakıncalı olduğu için yasaklandı. Gaze-

teler, dernekler, sendikalar kapatıldı. 23 bin 677 derneğin faaliyetleri durduruldu. 3 bin 854 öğretmen, 120 üniversite öğretim üyesi ve 47 yargıcın işine son verildi. 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi. Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. 31 gazeteci ceza evine girdi. 300 gazeteci saldırıya uğradı, 3 gazeteci silahla öldürüldü. Gazeteler 300 gün yayın yapamadı. 13 büyük gazete için 303 dava açıldı. 39 ton gazete ve dergi imha edildi. Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi. 144 kişi kuşkuyla bir şekilde öldü. 14 kişi açlık grevinde öldü. 16 kişi kaçarken vuruldu. 95 kişi çatışmada öldü. 73 kişiye doğal ölüm raporu verildi. 43 kişinin intihar ettiği bildirildi. Kısaca bu darbe ile siyasi, sosyal, ekonomik, adli, idari sonuçlarıyla toplumun büyük bir kesimi mağdur edildi.

3) 28 Şubat Darbesinin Bilançosu

Üniversiteler (Başörtülü Öğrenciler): 1997-1998 yılında liselerden mezun olan öğrenci sayısı 476.698'dir (Kaynak: YÖK, Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu, Mart 2003,2001-2002 ve 2002-2003 yıllarına ait veriler MEB'den alındı). Yüksek öğretimin tüm kademelerinde lisans, yüksek lisans, doktora, yüksek okul, meslek yüksek okulunda okuyan (en az) 1.200.000 öğrenciden %5'i başörtülü olsa, 60.000 öğrenci olur. On yılda $60.000 \times 10 \text{ yıl} = 600.000$ başörtülü öğrencinin yüksek öğrenim görmesinin engellendiği anlamına gelmektedir.

Meslek Liseleri (Katsayı): 1997-1998 öğretim yılında 5.924 genel, meslekî ve teknik lisede 2.263.396 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu okullarda 142.972 öğretmen görev yapmaktadır. Türkiye'de 1997-1998 öğretim yılında 193 özel eğitim okulunda 12.632 öğrenci eğitilmiş, bu okullarda 1.797 öğretmen görev yapmıştır. Genel liselerde %23,5'i, meslekî ve teknik liselerde ise %53,4'ü bulunmaktadır (Kaynak:

MEB web sitesi). Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin 1.208.653'ü meslek liselerinde okumaktadır. Bu sayıyı yasağın devam ettiği on yıllara çarptığımızda, 12 milyon 80 bin meslek lisesi mezunu öğrencinin katsayı nedeniyle mağdur edildiği ortaya çıkmaktadır.

Kamu Görevlileri: Kamu kurumlarında 1.600.000 me-mur, 400.000 farklı statüde olmak üzere 2 milyonun üzerinde kamu görevlisi mevcuttur. Bunlardan en az yarısı (1 milyon kişi) dini inançları sebebiyle kademe durdurma, başka görevlere atama (sürgün), lojmandan çıkarma, disiplin soruşturması, istifaya zorlama, memuriyetten çıkarma, iş-lemelerine maruz kaldı. Üniversite öğretim görevlileri, yerel yönetimlerde çalışanlar, özerk kamu kurumlarında çalışan-ların tamamı bu kıyımaya maruz kalmışlardır. Bu dönemde özellikle din görevlileri aleyhinde açılan dava sayısı oldukça fazladır.

Siyasi Partiler: Refah Partisi 24 Kasım 1995 Milletve-kili genel seçimlerinde 6.012.450 oy ve %21,37 oy oranı ile 158 milletvekili kazandı. 21 Mayıs 1997 tarihinde Yargıtay başsavcısı Vural Savaş, Anayasa Mahkemesinde kapatma davası açtı. 8 ay dolmadan 16 Ocak 1998 tarihinde kapatma kararı verildi. Refah Partisi aleyhine açılan kapatma dava-sı devam ederken, 17 Aralık 1997 tarihinde Fazilet Parti-si kuruldu. Bir ay sonra Refah Partisi'nin kapatılma kararı üzerine, Refah Partisindeki milletvekilleri Fazilet Partisine geçti. 1999 Milletvekili Genel Seçimlerinde 4.805.381 oy ve %15,40 oy oranıyla 96 milletvekili kazandı. 18 Nisan 1999 genel seçimlerinin hemen ardından, 7 Mayıs 1999 tarihinde Fazilet Partisi aleyhine de kapatma davası açıldı. 21 Haziran 2001 tarihinde kapatma kararı verildi. Bu partilere oy veren 6 milyon vatandaş bu haksız davanın mağduru oldu.

Medya Kuruluşları: Türkiye'de medyanın tek sesli yayın yapması dikkat çekicidir. Medya darbeye hazırlık sürecinde

darbecilere olağanüstü destek verdi. Darbe dönemlerinde gazetelerin manşetleri bunu ortaya koymaktadır. Darbelere maruz kalanlara destek veren az sayıda medya kuruluşu inanılmaz baskılara maruz kaldı. 28 Şubat darbe sürecinde Radyolar, RTÜK tarafından 6'şar ay, 1'er yıl süreyle kapatıldı. TV'lerin ekranı karartıldı. Hak ve özgürlüklere yönelik ihlallere karşı muhalefet eden, Abdurrahman Dilipak, Ahmet Kekeç, vs. başta olmak üzere, çok sayıda gazeteci aleyhine yüzlerce dava açıldı. 28 Şubat darbe sürecinde 312 generalin Abdurrahman Dilipak aleyhine açtığı dava, baskının boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları: 28 Şubat Darbesi Sivil Toplum Kuruluşlarını hedef aldı. Çok sayıda dernek ve vakıf hakkında kapatma davası açıldı. Birçok dernek vakıf kapatıldı. Milli Gençlik Vakfı bunlardan biridir. Derneklere ve vakıflara operasyonlar düzenlendi. Vahdet Vakfına operasyon düzenlendi; vakıf başkanı Hüsnü Aktaş tutuklandı. Mazlumder'e operasyon düzenlendi. Malatya'da Dayanışma vakfına operasyon düzenlendi. Çok sayıda vakıf kurucusu yöneticisi örgüt mensubu olmakla suçlandı, birçoğu tutuklandı. DGM'de yargılandılar, bir kısmı mahkûm edildi.

Halk: 28 Şubat darbesinden halkın tamamı zarar gördü. Bu darbenin gölgesinde yürütülen yağma ve soygun neticesinde büyük bir ekonomik kriz yaşandı. Yüz bine yakın şirket kapandı, iflas etti. Binlerce vatandaş tamamen ifade özgürlüğü kapsamındaki sözleri sebebiyle DGM'lerde yargılandı.

4) 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün Bilançosu

ABD'nin, taşeronu FETÖ vasıtasıyla uygulamaya koyduğu 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü, halkın ve hükümetin direnişiyle etkisiz hale getirildi. Darbe teşebbüsünün

püskürtülmesi sırasında 250 kişi şehit oldu, 2 binden fazla kişi yaralandı. **15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün mağdurları** denildiğinde, herkesin aklına olay gecesi şehit edilenler ve gaziler geliyor. Halbuki 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü, bundan önceki darbelerde olduğu gibi, 15 Temmuz akşamı değil çok daha önce başladı. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü başarılı olsaydı, FETÖ' nün 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsüne kadarki mağdur sayısı belki ona belki yüze katlanacaktı. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün başarısız olması, Fetö' nün 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünden önce sebep olduğu mağduriyetlerin görülmesine ve bu mağduriyetlerin giderilmesine engel olmamalıdır.

FETÖ, kamu kurumlarına giriş sınavlarındaki soru hırsızlığından, bu kurumlarda görev yapmayı hak eden on binlerce gencin hakkını gasp etmiştir. FETÖ' nün hangi sınavlarda soru çaldığı kimlere kazandırdığı bellidir. Bu sınavlarda soruların çalınması sebebiyle **elenenler de** bellidir. Bu kişiler darbe teşebbüsünün mağdurlarıdır. İşkence boyutuna varan arazi eğitimi sebebiyle askeri okullardan atılanlar mevcuttur. FETO terör örgütüne ait olan firmaların rakiplerine yönelik vergi denetimleri, engellemeler kumpaslar ve bunlar sebebiyle önü kesilen, kapanan, devredilen, iflas eden şirketlerin ortakları bu darbe teşebbüsünün mağdurlarıdır. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü sırasında şehit veya gazi olanların mağduriyeti tartışma konusu değildir. Bunların mağduriyeti elbette giderilmelidir. Ancak, sadece tamamlanmış olan darbelerin değil, bu darbeyi uygulamaya koyan FETÖ terör örgütünün **15 Temmuz'dan önce sebebiyet verdiği** mağduriyetler de giderilmelidir.

B) Darbe Mağduriyetlerinin Tasnifi

Türkiye’de gerçekleştirilen darbeler milyonlarca mağdur üretmiştir. Bu mağduriyetleri gidermek için önce bu mağduriyetleri tasnif etmek gerekir. 1960 darbesi Yassıda mağdurları için çıkarılan Kanun’da Komisyon kurulması kabul edildi. Bütün darbe mağdurları için de Komisyon kurulması en uygun yöntem görünüyor. Darbe mağdurları, uygulamaya konulan darbeye göre, coğrafi bölgeye göre, ihlalin konusuna göre vs. birçok açıdan tasnif edilebilir.

1) Darbeleri Esas Alan Tasnif

Darbe mağdurları için, **darbeleri esas alan** bir tasnif yapıldığında aynı hak ihlallerinin (*yaşam hakkının ihlali, kayıplar, işkence, yaralama, çalışma hakkının ihlali, siyaset yasağı, ifade özgürlüğünün ihlali, seyahat yasağı, eğitim hakkının engellenmesi, kılık kıyafet yasağı, din ve vicdan özgürlüğünün ihlali, vs.*) her darbe dönemi için ayrı ayrı tekrar edilmesi gerekecektir. Her darbe dönemindeki hak ihlallerinin ayrı ayrı komisyonlar tarafından ele alınması ve değerlendirilmesi komisyonların kararları arasında farklılıklara (adaletsizliklere) yol açacaktır.

2) Coğrafi Bölgeyi Esas Alan Tasnif

Darbe mağdurları için **coğrafi bölgeyi esas alan** bir tasnif yapılabilir. Ancak her darbenin şartları farklı olduğundan, hak ihlalleri coğrafi bölgelere göre farklılık gösterecektir. Farklı coğrafi bölgelerde faaliyet gösteren komisyonların değerlendirmeleri arasında esaslı farklılıklar (adaletsizlikler) olacağı açıktır.

3) Hak İhlali Türünü Esas Alan Tasnif

Darbe mağdurları için **hak ihlali türünü esas alan** bir tasnif yapılabilir. Ülke genelinde darbe ayırımı yapılmaksızın, aynı hak ihlaline ilişkin veriler aynı komisyonda toplanıp aynı komisyon tarafından değerlendirilebilir. Aynı hak ihlaliyle ilgili darbe dönemine, coğrafi bölgeye veya mağduriyetin derecesine göre farklılık oluşma ihtimali en aza inecektir. Hak ihlali türünü esas alan değerlendirme, komisyonu ihtisaslaştıracak hem başvurular daha hızlı neticelecek hem de verilecek kararlar daha adil olacaktır.

C) Darbelerin Mağdurları

Yukarıda açıklanan sebeplerle, mağduriyetin hangi darbe döneminde olduğuna bakılmaksızın **“mağduriyetin konusunu” esas alan bir tasnif daha isabetli olacaktır.** Bu tasnife göre oluşturulacak komisyonların, darbe mağdurlarının tesbiti ve darbe mağdurlarının mağduriyetlerinin giderilmesi daha faydalı olacaktır.

1) Öldürülenler

Darbelerin şartlarını olgunlaştırmak, toplumu korkutmak maksadıyla kaos ve panik yaratmak için uygulamaya konulan **terör eylemlerinde** çok sayıda kişi öldü. Bu kişilere suikastlar düzenlendi, cezaevlerinde infaz edildiler, sakat bırakıldılar. 1960 darbesinde sözde bir mahkeme tarafından yargılanarak idam edilenler, bu darbenin mağdurlarıdır. 28 Şubat darbesinde öldürülen Eşref Bitlis, Bahtiyar Aydın, Rıdvan Özden başta olmak üzere asker kişiler darbe mağdurdur. 6 Nisan 1978’de posta ile gönderilen paketin patlatılmasıyla öldürülen, Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu, gelini ve torununun mirasçıları; 24 Mart 1978 tarihinde uğradığı suikast sonucu öldürülen Ankara Cumhuriyet Savcısı Doğan Öz’ün mirasçıları 1980 darbesinin

mağdurudur. Darbelerde öldürülenlerin listesi Komisyona yapılacak başvurulardan sonra netleşecektir.

2) Kaybolanlar

Darbe dönemlerinde çok sayıda kişi kayboldu. Alenen veya gizlice kaçırılarak kaybolanların yakınları yıllardır kaybolanların bulunmasını talep ediyor. Resmi kayıtlarda 2 bin civarında açıklanan kayıp sayısının, gerçekte 17 bin civarında olduğu söyleniyor. Kaybolduğu açıklanan bu kişiler, “**faili meçhul**” olarak da adlandırılıyor. Bu kişilerin istihbarat veya emniyet güçleri tarafından kaçırıldığı, öldürüldüğü konusunda mağdur yakınlarında ciddi şüpheler bulgular varsa, bu kişilerin de öldürülenler kapsamında değerlendirilmesi gerekir.

3) İşkence/Maluliyet

Türkiye’de işkence, CMK yürürlüğe girinceye kadar delile ulaşmanın ve delil elde etmenin yöntemiymiş. Darbe dönemlerinde bu durum daha da sistematik hale gelmekteydi. Darbe dönemlerinde çok sayıda kişi işkenceye maruz kaldı. İşkenceye maruz kalanların bazı uzuvları işlevini yitirdi. Çok sayıda kişi yaralandı, ameliyat olmak zorunda kaldı. Bir kısmı iyileşirken bir kısmı sakat kaldı. İşkenceye maruz kalanların yaşadığı travma ömür boyu devam etti. Toplumsal yaşamını aile yaşamını derinden etkiledi. İşkence mağdurlarının başvuruları başladığında 12 Eylül ve 28 Şubat darbelerinin işkencecileri de ortaya çıkacaktır.

4) Tutuklananlar

Darbe dönemlerinde çok sayıda kişi gözaltına alındı, tutuklandı, mahkûm edildi. Aleyhine dava açılanların büyük bir bölümü delil olmadığından beraat etti. Ancak, önemli bir kısmı da mahkûmiyeti gerektirecek hiçbir delil olma-

masına rağmen darbecilerin talimatına istinaden mahkûm edildi. On binlerce kişi hürriyetinden yoksun kaldı. İşlerini kaybettiler, eşi ve çocukları kuru ekmeğe muhtaç hale geldiler. Hakkında dava açılanların, tutuklananların, mahkûm edilenlerin dava dosyaları incelendiğinde darbe dönemlerinde emniyetin soruşturma ve kovuşturma makamlarının hukuksuzlukları net olarak görülecektir.

5) Siyasiler

Darbe dönemlerinde darbecilerin muhatabı konumundaki siyasetçiler darbelerin mağdurları arasında yer aldı. 1960 darbesinde Demokrat Parti kapatıldı ve siyaset yasağı konuldu. Vesayet kurumları Demokrat Parti ile bağı olanların adaylık başvurularını reddetti. Aday olanların çoğu darbecilerin siyasi partiler üzerindeki baskıları sebebiyle seçilemedi. Demokrat Partinin kapatılması, Milli Nizam Partinin kapatılması, Refah Partisinin, Fazilet Partisinin kapatılması, bu partilerin milletvekillerine siyaset yasağı getirilmesi darbecilere muhalif olan siyasilere yasak uygulandığını göstermektedir. Siyasilere yönelik mağduriyetin giderilmesi gerekmektedir.

6) Başörtü Mağdurları

Darbelerde başörtü mağdurlarının çokluğu bu mağdurların ayrı bir kategori içinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Türk aydınları darbeler arasında seçici davranmaktadır. Bazılarına sahip çıkarken bazılarını darbe dahi saymamaktadır. Aydın olmak hak ve özgürlüklere getirilen yasaklara, hiçbir ayırım yapmadan karşı çıkmayı gerektirmektedir. Başörtüsü yasağı Türkiye'deki aydınlar için turlusol işlevi görmektedir. Başörtüsü yasağı, 28 Şubat darbesinin sembolü olsa da Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devam eden bir sorundur. Başörtülüler, belli zaman dilim-

leri hariç kamuda istihdam edilmedi. Başörtülüler, negatif ayrımcılığa maruz kaldı. Turgut Özal döneminde verilen Anayasa Mahkemesi kararları bunun kanıtıdır.

Darbe dönemlerinde başörtüsü sebebiyle okullarından atılan öğrencilerin bir kısmı, uzun yıllar sonra af çıkınca okullarına dönebildi. Eğitimlerine kaldıkları yerden devam ederek diplomalarını alabildiler. Bu arada vefat edenler, köylerine dönenler, yeniden kayıt imkânı olmayanlar lise mezunu olarak kaldılar. Aftan faydalanıp kayıt yaptırarak mezun olup çalışmaya başlayanlar ise gerek kıdem, gerek çalışma hakkı, gerekse özlük hakları bakımından, aynı sınıfta okuyup mezun olan akranlarının gerisine düştüler. Böylece, okula aynı dönemde girdikleri çağdaşlarına göre iş hayatında kariyer yapma imkanları olmadı. En önemli hak kaybı ise, bu mağduriyetin emeklilik hayatlarına da yansımalarıdır. Bu kişiler için özel düzenleme yapılmadığı takdirde, kimisi 65 yaşında emeklilik hakkını ancak kazanacak. Bir bayan için kaliteli bir yaşam ve ömür süresi dikkate alındığında yaşanan mağduriyetin ağırlığı anlaşılabacaktır. Hukuk fakültesini bitirip avukat olanlar 15 yıl avukatlık yaptıktan sonra yeşil pasaport alabilirken, afa okula dönenlerin bu haktan yararlanabilmesi için on yıl veya daha uzun bir süre daha beklemesi gerekiyor. Aynı durum kamu görevinden ihraç edilenler için de geçerlidir.

Başörtüsü yasağı sadece üniversite öğrencilerini değil, kamuda çalışanları da mağdur etti. Başörtüsü sebebiyle binlerce kamu görevlisi ihraç edildi, işsiz kaldılar. Yasağın kalkmasından sonra kamuya dönenler, gelir kaybı yanında özlük hakları konusunda kayıplara maruz kaldı. Başörtüsü yasağı sebebiyle ihraç edilenlerin maruz kaldığı zararın giderilmesi gerekmektedir.

Başörtüsü yasağı sivillere dahi uygulanmış, başörtülü olanlara kamu hizmeti verilmemiştir. Başörtülüler adliye-

lere, hastanelere, bazı kamu kurumlarına girdiklerinde ayrımcılık ve kötü muameleye maruz kalmışlardır. 28 Şubat darbe sürecinde Medine Bircan isimli vatandaş, kimliğindeki fotoğrafın başörtülü olması sebebiyle tedavi edilmemiş; bir yakını fotoğrafı fotoşopla başı açık hale getirmek için uğraşırken vefat etmiştir. Başörtülü olan asker anneleri, çocuklarının yemin törenlerine, ordu evlerinde yapılan düğüne alınmamıştır.

7) Katsayı Mağdurları

Darbe mağdurları içinde önemli bir yekûn teşkil eden mağdur kitlelerinden biri de katsayı mağdurlarıdır. Katsayı uygulaması 28 Şubat darbe sürecinde uygulamaya konularak meslek lisesi mezunlarının üniversitelere girmesi önlenmiştir. Katsayı uygulaması sebebiyle üniversitelere alınmayan meslek lisesi öğrenci sayısı 14 milyon civarındadır. Üniversite sınavlarında, üniversitelerin en yüksek puanlı bölümlerine girebilecek puanı aldıkları halde on binlerce meslek lisesi öğrencisi üniversitelere alınmadı. Vasıfsız işlerde düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldılar. Sosyal statü ve ekonomik anlamda mağdur oldular. Bu uygulamadan kaynaklanan mağduriyetlerin giderilmesi gerekmektedir.

8) Dini Grup ve Cemaatler

Darbelerin en büyük mağdur kitlelerinden biri de hiç kuşkusuz dini grup ve cemaatlerdir. Sadece darbe dönemlerinde değil, diğer dönemlerde de din ve vicdan özgürlüğüne olağanüstü kısıtlamalar getirildi. Din eğitimi yasaklandı, kuran kursları kapatıldı. Toplumun baskısıyla açılan imam hatip okulları sistematik baskılara maruz kaldı. Halkın okul açma talepleri, kontenjanları artırma talepleri reddedildi. Katsayı uygulamasıyla üniversitelere girmeleri engellendi. Dernek ve vakıfların, tamamen din ve vicdan özgürlüğü

kapsamındaki faaliyetleri yasaklandı. Dernek ve vakıf yöneticileri terör suçlamalarına maruz kaldı.

9) Medya

Darbe yapıldığı dönemde faaliyet gösteren, TV, radyo, gazete, dergi, internet sitesi, haber ajansı vs. hakkında kapatma kararı verildi. Bu kuruluşlar ekonomik ve siyasi baskılarla sindirilmeye çalışıldı. Bir kısmı sözüm ona mahkeme kararıyla kapatıldı, çalışamaz hale getirildi. Darbe süreçlerinde binlerce gazeteciye soruşturma başlatıldı. Birçoğu hakkında kamu davası açılarak mahkumiyetine karar verildi.

10) İş İnsanları

Darbe dönemlerinde çok sayıda iş insanı üretimleri, ihracat, ithalat işlemlerinin engellenmesi ve bu firmalara yönelik boykot kararları sebebiyle iflasa ve kapatılmaya zorlandı. Yeşil sermaye olarak adlandırılan esnafa, ticari işletmelere boykot uygulandı. 28 Şubat darbe sürecinde bu firmaların listesi yayınlandığından, hangi firmaların mağdur olduğu bellidir.

11) Kamu Görevlileri

Kamuda görev yapan, belediye başkanı, mülki amir, hâkim, savcı, asker, emniyet mensubu, üniversite öğretim görevlisi, öğretmen vb. meslek mensupları çeşitli bahanelerle soruşturmalara maruz kaldı. Önemli bir kısmı başka şehirlere tayin edilmek suretiyle (mobbing) istifaya zorlandı; önemli bir kısmı da sözde soruşturma ve yargılama süreçleri sonunda görevinden uzaklaştırıldı. Darbe dönemlerinde, hazırlık dönemi ve darbe sonrası dönemler dahil, kamu görevinden uzaklaştırılanların kahir ekseriyetinin sebebi “irtica” dır.

12) Sivil Toplum Kuruluşları

Darbe dönemlerinde STK'lar sindirilmeye çalışıldı. Terör suçlamasıyla soruşturma ve kovuşturmalara maruz kaldılar. Olağan dönemlerde kamu davası bile açılmayacak olan binlerce kişi, darbecilerin (tüm darbelerde) etkili olduğu mahkemelerce mahkûm edildi. 28 Şubat darbe sürecinde muhafazakâr kimliğe sahip vakıflar aleyhine kapatma davaları açıldı, çok sayıda vakıf kapatıldı. Bu vakıfların malvarlığına el konuldu. Kapatılan vakıfların mağduriyetlerinin giderilmesi ve el konulan mallarının vakıf kurucularına veya mirasçılarına iadesi gerekmektedir.

13) Sivil Halk

Darbeye karşı çıkan, darbecilerin uygulamalarına itiraz eden **sivil halka**, ölçüsüz ve orantısız bir şekilde müdahale edildi. On binlerce kişi mahkemeler tarafından tutuklandı, önemli bir kısmı mahkûm edildi. 28 Şubat darbe sürecinde 8 yıllık kesintisiz eğitimi protesto etmek için işyerinin camına 5+3 yazan esnaf aleyhine sırf bu sebeple kamu davası açıldı. Cuma namazı çıkışında başörtüsü yasağı ve katsayı uygulamasını protesto edenler gözaltına alındı, tutuklandı, mahkûm edildi. Bu kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi gerekmektedir.

V. BÖLÜM

DARBE VE DARBE TEŞEBBÜSÜ MAĞDURLARININ HAK İHLALLERİNİ GİDERMEYE YÖNELİK TEKLİFLER

Darbeler, toplumun belli bir kesimi başta olmak üzere milyonlarca mağdur üretmiştir. Darbelerden mağdur olanların mağduriyetlerinin giderilmesi de tartışma konusu olmamalıdır. Bilindiği üzere “darbe” bütün hukuk sistemlerinde “terör suçu” olup, en ağır cezayı gerektiren bir suçtur. Devletlerin, terör örgütlerine destek vermesinin Milletlerarası Hukuka aykırı olduğunu yukarıda arz etmiştik. Ulusal hukuk sistemleri de terörden kaynaklanan mağduriyetleri gidermek için kanunlar çıkarmakta, mağduriyetleri gidermek için çaba göstermektedir. Darbeden kaynaklanan mağduriyetlerin giderilmesi konusunu milletlerarası hukuk açısından değerlendirdikten sonra Türk Hukuku’nun bu konuya nasıl yaklaşım gösterdiğini açıklamaya çalışacağız.

A) Darbelerin Sebep Verdiği Zararlardan Kim Sorumlu

Darbe mağdurlarının mağduriyetlerinin giderilmesinde üzerinde durulması gereken temel konu, bu mağduriyetlerden kimin sorumlu olduğudur. Raporun “darbelerin faili” bölümünde, Türkiye’deki bütün darbelerin ve 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünün, ABD tarafından gerçekleştirildiği ve bu darbeleri yerli işbirlikçiler (taşeronlar) eliyle uy-

gulamaya koyduğunu belirtmiştik. Bu durumda darbeye azmettirenlerin ve darbeyi gerçekleştirenlerin (taşeronların) birlikte sorumlu olması gerekir. Türkiye’de Yargı, darbeye iştirak eden ABD vatandaşlarını yargılama yetkisine sahip olmakla birlikte, darbeye azmettiren ABD’yi (devlet tüzel kişiliğini) yargılama yetkisi bulunmuyor. *Türkiye, BM “Ni-karagua kararında” olduğu gibi Türkiye’de darbe planlayan ABD aleyhine BM’ye başvurabilir.*

Milletlerarası Hukukta devletlerin birbirlerinden tazminat talebinde bulunduklarını biliyoruz. Yunanistan, II. Dünya savaşında ülkeyi işgal eden Almanya’dan 300 milyar euro tazminat talep etmektedir. Polonya da aynı sebeplerle Almanya’dan 850 milyar dolar talep etmekte. Cezayir sömürge döneminde kendi topraklarında (sahra çölünde) nükleer deneme yapan Fransa’dan tazminat talep ediyor. İsrail de Almanya’dan Yahudi katliamı iddiasıyla milyarlarca euro tazminat talep etmekte. Kenya, sömürge dönemindeki işkence ve insan hakları ihlalleri sebebiyle İngiltere’den tazminat talep ediyor. Estonya da Sovyet işgali sırasındaki hak ihlalleri sebebiyle Rusya’dan 1 milyar 200 milyon avro tazminat talep etmekte. Türkiye’deki darbelerin organizatörü olan ABD’nin, bu darbelerdeki hak ihlalleri sebebiyle birinci derecede sorumlu olduğu açıktır. Türkiye’nin, bu darbeler sebebiyle ABD’den tazminat talebinde bulunma hakkı olması, Milletlerarası Hukukun konusudur. Konuyu darbe mağdurları açısından değerlendirdiğimizde, bireyler devletler aleyhine dava aamayacağından bu mağduriyetleri giderme yükümlülüğü devlete aittir.

B) Türk Hukukunda Darbe Mağdurlarının Durumu

Türk hukukunda “darbe”, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda düzenlenen ‘**terör suçu**’dur. Darbenin terör suçu olması, bu suçun mağdurlarının “**terör mağduru**”

olarak nitelendirilmesini gerekmektedir. Darbeye teşebbüs suçu, 765 sayılı Eski Türk Ceza Kanun'unun 146. ve 147. maddelerinde düzenlenmiştir. Madde146:“*Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tamamının veya bir kısmının tebdil, taşıyır ve ilgaya ve TBMM’ni iskata veya vazifesini yapmaktan mene cebren teşebbüsü*”; 147.madde, “*TC icra vekilleri heyetini (hükümeti) cebren iskat veya vazife görmekten cebren menedenleri*” cezalandırmaktadır. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, Devletin ve Anayasal Düzenin temel unsurlarını, TCK’daki çeşitli hükümlerle korumaya almıştır. TCK. 302.madde ile “**Ülke**” unsurunu, yani toprak bütünlüğünü; TCK 309.maddesi Anayasayı ihlal ile “**Devletin şekli ve temel unsurlarını**”; TCK 311.maddesi ile Anayasa’nın üç temel gücünden (erkinden) biri olan “**Yasama Organı/TBMM’yi**”; TCK 312. maddesi ile “**Yürütme Organı/Hükümeti**” himaye altına almıştır. Bu hükümlere göre anayasal düzeni ve meşru hükümeti düşürmeye yönelik 1960, 1971, 1980, 28 Şubat darbeleri ile başarısızlıkla sonuçlanan 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü darbe suçudur.

Darbe suç olduğundan, Emniyetin darbe hazırlıklarını öğrendiğinde en geç darbe planı uygulamaya konulduğunda harekete geçerek bu kişileri yakalaması ve soruşturma makamlarına teslim etmesi gerekirdi. Soruşturma makamlarının da bu kişiler hakkında kamu davası açması ve mahkemelerin bu kişileri yargılayıp cezalandırması gerekirdi. Ancak 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü hariç, kolluk güçleri darbelerin hiçbirinde harekete geçmedi/geçemedi. Savcılar, darbe teşebbüsünde bulunanlar veya darbe planını uygulamaya koyanlar hakkında soruşturma başlatmadı, dava açmadı. Mahkemeler de bu kişileri yargılamadı, cezalandırmadı. Darbe suçunu önlemesi gereken idarenin (**Devletin**), **darbelerde hizmet kusurunun** olduğu açıktır. Türkiye’de 1990’lardan itibaren artan terör eylemleri,

terörden kaynaklanan, terörle bağlantılı zararların tazminini gündeme getirdi. Danıştay, 1993 yılında Sivas'ta Madımak otelinin yakılması sırasında yeterli müdahalede bulunulmamasını; Erzincan Başbağlar köyündeki katliamda güvenlik önlemlerinin yetersiz olmasını; Uğur Mumcu ve Hrant Dink'in ölümlerinden önce hedef haline gelmesine rağmen yeterince korunmamasını, "hizmet kusuru" olarak değerlendirdi.

Anayasanın 125.maddesinde: "idarenin işlem ve eylemlerinden doğan zararları" karşılaması hükmü sadece idarenin kusurlu olduğu durumları (hizmet kusurunu) değil, kusursuz sorumluluğunu da kapsamaktadır. 2004 yılında yürürlüğe giren ve 19.07.1987 tarihinden bu Kanun'un yürürlüğe girdiği 27.07.2004 tarihine kadar terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler sebebiyle zarar gören gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerinin maddi zararlarının sulh yoluyla karşılanmasına ilişkin 5233 sayılı "Terör ve terörle mücadeleden doğan zararların karşılanması hakkında Kanun" bunu teyit etmektedir. Danıştay, idare aleyhine açılan davalarda 5233 sayılı Kanun'un gerekçesinde *"İdarenin önlemekle yükümlü olduğu halde önleyemediği bu zararların, nedensellik bağı ve kusur şartı aranmadan karşılanmasını kabul eden objektif sorumluluk anlayışına dayalı"* olduğunun belirtilmesinden hareketle, idareye geniş bir sorumluluk yükleyen **"sosyal risk"** ilkesini uygulamıştır.¹⁴

Türkiye'de terör olaylarından kaynaklanan mağduriyetleri gidermek maksadıyla çıkarılan Kanunlarda, devletin sorumluluğu kabul edilse de bu Kanunlar belli bir dönemi ve mağdurların belli bir kesimini kapsadığından (1960'tan 15 Temmuz arasındaki) darbe mağdurlarının mağduriyetle-

14 Dilşad Çiğdem Sever, Terörle Bağlantılı Zararlardan Dolayı İdarenin Sorumluluğu, TBB Dergisi 2017 (133) s.163-210

rini gidermede yetersizdir. Darbe mağdurlarının mağduriyetlerinin giderilmesi için idare aleyhine açacağı davalarda zamanaşımı başta olmak üzere, haksız fiilin failini, zararı, illiyet bağıını isbat gibi birçok sorunla karşılaşacağı açıktır. Darbe mağdurlarının mağduriyetlerini gidermenin yegâne yolu Devletin, 1960 darbe mağdurlarının mağduriyetlerini gidermeye yönelik 7248 sayılı Kanun benzeri bir Kanun çıkarmasıdır. 1960 darbesinden 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsüne uzanan süreçte, darbe mağdurlarının sayısının çok fazla olması idareyi tereddüde düşürmemelidir. Böyle bir kanun, kanamaya devam eden yaraların sarılmasına katkı sağlayacaktır. Anayasanın, *“Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir”* (Madde 129/5) hükmü mevcuttur. Bu düzenlemeye istinaden Devlet darbe mağdurlarına ödeyeceği tazminat için hak ihlaline sebebiyet veren kamu görevlilerine rücu hakkına sahip olacaktır. Böylece Devlet, darbe mağdurlarına ödeyeceği tazminatın önemli bir kısmını geri alabilecektir.

Darbelerden kaynaklanan mağduriyetlerin giderilmesinde üzerinde durulması gereken hususlardan biri de zararı giderme yöntemidir. Zararın giderilmesinde **“eski hale iade”** ve **“maddi tazmin”** olmak üzere iki yöntem söz konusudur. Türk idare hukukunda, “zarardan” maddi tazmin anlaşılmakta, mağdurun durumunun eski hale getirilmesi hedeflenmektedir. Darbe dönemlerindeki uygulamalar hukuki bir temele dayanmadığından, idarenin eylemleri **“fiili yol”** niteliğindedir. *“Açık bir yolsuzluk ve hukuka aykırılıkla malûl bir idari işlemle mülkiyet hakkına veya başka bir temel hak veya özgürlüğe bir saldırının söz konusu olması ve bunun maddi ve fiili icra yani icrai ve fiili ameliyeler ile*

uygulanması halinde fiili yol hali söz konusu olur.”¹⁵ Darbe mağdurlarının mağduriyetlerinin giderilmesinde, mağdurların kaybettiği kazanımlarını elde etmesi gerekir. Bu mümkün olmadığı takdirde parasal tazmin yoluna gidilmesi gerekir.

Başörtüsü yasağıyla kamu görevinden ihraç edilenlerin özlük hakları, ihraç tarihinde emsal durumda olanların durumlarına eşitlenebilir. Aynı kurumda çalışan başörtülü ve başı açık olanlar arasında meydana getirilen eşitsizlik bu şekilde giderilmiş olacaktır.

C) Usul Hukukundan Kaynaklanan Sorunlar

Darbelerde hak ihlallerine maruz kalanların zararlarının giderilmesine yönelik açacakları davalar genel hükümlere tabidir. Genel hükümlere göre dava açan darbe mağduru aşağıdaki engellerle karşılaşacaktır.

1) Zamanaşımı Sorunu: Darbe mağdurlarının açacağı davalarda karşılaşacağı sorunlardan ilki yargı mercii mağdurun konumuna göre değişmekle birlikte, zamanaşımı itirazıdır. Tazminat davalarında zamanaşımı, ceza davasının zamanaşımına tabi olsa da uzamış zamanaşımı süresi, darbe suçuna iştirak edenlerle sınırlı olacaktır. Diğer suçlardan kaynaklanan mağduriyetlere yönelik tazminat talebinin zamanaşımına uğradığı kabul edilecektir. Darbe mağdurlarının mağduriyetlerini gidermek maksadıyla özel Kanun çıkarılmalıdır. Bu kanun 1960 darbesinden, darbeye hazırlık dönemi dahil,¹⁵ Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsüne kadar uzanan süreci içine alarak süre sınırlaması olmaksızın bütün mağduriyetleri kapsamalıdır.

¹⁵ Dr. Gürsel Kaplan, İdare Hukukunun Arkaik ve Anakronik Bir Kurumu: “Fiili Yol”, Türk İdare Hukuku Sitesi.

2) Haksız Fiilin İsbatı: Darbe mağdurlarının açacağı davalarda karşılaşacağı sorunlardan biri de haksız fiili isbat yükümlülüğüdür. Hak ihlallerinin sistematik hale geldiği ve hukukun rafa kaldırıldığı darbe dönemlerinde mağdurların, “haksız fiilin failinin kimliğini” ve “haksız fiili” isbatlaması imkânsız denecek kadar zordur. Darbe mağdurlarının mağduriyetlerini gidermek için çıkarılacak Kanun’la kurulacak Komisyon, mağduriyetin varlığını gösteren belgelere istinaden hak ihlaline kanaat getirmesi halinde hak ihlalinin varlığı kabul edilmelidir.

3) Zararın İsbatı: Darbe mağdurlarının açacağı davalarda karşılaşacağı sorunlardan diğeri mağdurun zararını isbatıdır. 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsü hariç, darbelerin üzerinden onlarca yıl geçmiştir. Bu darbelerin mağdurlarının ve bu olayların tanıklarının çoğu yaşamını yitirmiş olduğundan, zararın isbatı imkânsız denecek kadar zordur. Darbe mağdurlarının zararlarının giderilmesi için Kanun çıkarıldığında, zararın kurulan Komisyon tarafından belirlenmesi benimsenmeli ve Komisyon kararları yargı denetimine tabi olmalıdır.

4) Zarar Miktarı: Darbe mağdurlarının açacağı davalarda karşılaşacağı sorunlardan bir diğeri mağdurun, zarar miktarını isbat yükümlülüğüdür. 7248 Sayılı Kanun zarar miktarını sınırlamakta, bu konuda idareye geniş bir takdir yetkisi vermektedir. Darbe mağdurlarının mağduriyetlerinin giderilmesinde, sembolik tazminatlar yerine mağdurun gerçek zararı tazmin edilmelidir. Kamu görevinden ihraç edilenlerin zararı, Tazminat Hukukunun Genel Esaslarına göre hesaplanmalıdır.

5) Faiz Sorunu: Darbe mağdurlarının açacağı davalarda karşılaşacağı sorunlardan biri de faiz talebi ve faiz başlangıç tarihidir. Tazminat hukuku kapsamında darbe haksız fiil niteliğindedir. Haksız fiillere dayanan tazminat davalarında

faizin başlangıcı haksız fiil tarihidir. Darbe mağdurlarının tazminat taleplerine haksız fiil tarihinden itibaren faiz işletilmesi, hakkaniyete uygun olduğu söylenemez. Zira bu durum haksız zenginleşmeye sebebiyet verecektir. Bu sebeple darbe mağdurlarının mağduriyetini gidermeye yönelik Kanun'da, hak ihlalinin başvuru tarihindeki karşılığının belirlenmesi daha isabetli ve daha adil olacaktır.

6) Dava Harcı: Darbe mağdurlarının açacağı davalarda karşılaşılabilecek sorunlardan bir diğeri de dava harcıdır. Darbe mağdurları, tazminat miktarına göre harç ödeyecek, yargılama sonunda bu talebinin kabul edilmemesi halinde yüksek miktarda harç ve yargılama gideri ödemek zorunda kalacaktır. Darbe mağdurlarının haksız fiili, zararı, zarar miktarını isbatı çok zor olduğundan, bu hususların Komisyon tarafından değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Komisyon kararları aleyhine açılacak davalarda maktu harç alınacağı belirtilmelidir.

Yukarıda açıklanan sorunlar, darbe mağdurlarının idare aleyhine dava açmasını, dava açsa bile sonuç almasını engeller niteliktedir. Darbe mağdurlarının mağduriyetleri, ancak bu mağduriyetleri gidermeye yönelik **Özel bir Kanun** çıkarılmasıyla giderilebilir.

D) 7248 Sayılı Kanun'daki Eksiklikler

1960 darbesinde Yassıda mağdurları için çıkarılan ve 1 Temmuz 2020 tarihinde yürürlüğe giren 7248 Sayılı Kanun, darbe mağdurlarının mağduriyetlerinin giderilmesinde somut bir örnektir. Ancak, bu Kanun'da bazı eksikliklerin bulunduğu belirtilmek gerekir.

Birinci eksiklik, 1 Temmuz 2020 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren **7248 Sayılı**, "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanun'unun Bazı Hüküm-

lerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun'un Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Neden Olunan Mağduriyetlerin Giderilmesi Hakkında Kanun'un" kapsamıdır. Kanun 1960 darbesinin mağdurlarının tamamını kapsamamaktadır. Kanun'un Geçici 1. Madde üçüncü fıkrasında, "Yüksek Soruşturma Kurulu ile Yüksek Adalet Divanı tarafından haklarında soruşturma ve kovuşturma yürütülenlerin bu soruşturma ve kovuşturmalar maddi manevi zarar görenler ve zarar gören kişilerin mirasçılarının" Kanun kapsamında olduğu belirtilmiştir. 1960 darbesinde sadece Yassıada Mahkemesi'nde yargılananlar değil, çok daha fazla kişi mağdur edilmiştir. Zarar gören kapsamına kamu görevlilerini de dâhil etmek gerekir.

İkinci eksiklik, Kanun'da darbe mağdurları için başvuru süresinin çok kısa tutulmasıdır. Kanun'a göre, *"zarar görenler veya mirasçıları tarafından zararlarının karşılanması istemiyle yapılacak başvuruları değerlendirmek ve karara bağlamak üzere, Cumhurbaşkanlığı tarafından bir komisyon kurulacaktır. Zararlarının karşılanmasını isteyenler, Komisyonun çalışma usul ve esaslarının Resmî Gazete'de yayımlanmasını izleyen üç ay içinde Komisyona başvurarak zararlarının tazminini isteyebileceklerdir. Komisyon kararından sonra 15 gün içinde karara itiraz edilebilir. İtiraz üzerine verilecek karara ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da dava açılabilir."* Kanunda belirtilen sürelerin çok kısa olduğu açıktır.

Üçüncü eksiklik, Kanun'un geçici 2.maddesinin 7.fıkrasında, zarar miktarına sınırlama getirilmesidir. Bu maddenin gerekçesinde, *"Yüksek Adalet Divanı tarafından haklarında karar verilenlerin haksız yere hürriyetlerinden yoksun kalmaları sebebiyle uğradıkları maddi ve manevi zararların tazmininde hesaplama kolaylığı sağlanması açısından,*

koruma tedbirleri nedeniyle tazminata ilişkin başta 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu olmak üzere tazminat davasının karar tarihinde yürürlükte olan mevzuat hükümlerinin esas alınması yöntemi benimsenmiştir,” denilmektedir. Kanun’da tazminat talebinde bulunan somut zararını kanıtlayamadığı takdirde zarar, asgari ücret esas alınarak belirlenmektedir. Darbe mağduru, onlarca yıl önceki somut zararını isbat edemeyeceğinden tazminat, asgari ücret esas alınarak hesaplanmaktadır. Bu rakam tatmin edici değildir.

Dördüncü eksiklik, Kanun’da mağdur lehine hükmolunacak tazminatın mahkeme kararının kesinleşmesinden itibaren 3 ay içinde ödenmesi; Danıştay kararıyla bir yıllık zaman dilimi içinde taksitlerle ödenmesini kararlaştırmasıdır. Komisyon kararları ilam hükmünde kabul edilmeli ve darbe mağduru bu belgeyi icraya koyabilmelidir. Tazminatın ödenmesinde hukukun genel ilkelerinden ayrılmamalıdır.

Türkiye’deki **bütün darbe mağdurlarını** kapsayacak özel bir Kanuna ihtiyaç vardır. Bu Kanun’un, bütün darbe mağdurlarına, **her türlü hak ihlali için** başvuru hakkı tanınması gerekir. Darbe mağdurlarının mağduriyetleri farklı mahkemelerin görev alanına girmektedir. Misal, idari eylemlerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesi ile malvarlığına ilişkin zararlarda, vücut bütünlüğüyle ilgili zarar için Asliye Hukuk Mahkemesi, malvarlığıyla ilgili zarar için idare mahkemesi görevli kılınmıştır. Darbe mağdurlarının aynı olay için farklı mahkemelerde davalar açıp takip etmesi zor olacaktır. Mahkemelerin farklı değerlendirmeleri sebebiyle farklı kararlar ve adaletsizlikler ortaya çıkacaktır. Zararın tesbiti için komisyon kurulması, hak ihlalinin türüne göre alt komisyonlar (ihtisas komisyonu) kurulması, alt komisyonlarda mağduriyet türüne göre uzman kişilerin görevlendirilmesi, bu tür olumsuzlukları en aza indirecektir.

Darbe mağdurlarının tümünün mağduriyetini gidermeye yönelik bir Kanun için aşağıdaki taslak yardımcı olabilir:

1960 DARBESİNDEN 15 TEMMUZ FETÖ DARBE TEŞEBBÜSÜNE KADAR DARBELERDEN MAĞDUR OLANLARIN HAK İHLALLERİNİN GİDERİLMESİNE DAİR KANUN TEKLİFİ:

MADDE 1 – Bu Kanun, (darbelere hazırlık dönemi ve darbeyi takip eden dönem dahil), bütün darbelerden ve darbe teşebbüslerinden mağdur olan gerçek ve tüzel kişilerin ve kamu görevlilerinin mağduriyetlerini gidermeyi amaçlamaktadır.

MADDE 2 – Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 3 ay içinde, birinci madde kapsamında maddi ve manevi zarar görenler veya mirasçıları tarafından zararlarının karşılanması istemiyle yapılacak başvuruları değerlendirmek ve karara bağlamak üzere, Cumhurbaşkanı tarafından bir komisyon kurulur.

(1) Komisyon, ilk toplantısında hak ihlalinin türüne göre “alt komisyonlar” kurabilir. Komisyon ve alt komisyonların çalışma usul ve esasları, Resmî Gazete’de yayınlanır.

(2) Birinci madde kapsamında maddi ve manevi zararlarının karşılanmasını isteyenler, mağduriyetle ilgili süre sınırlaması olmaksızın, mağduriyetini gösteren belgelerle, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 3 yıl içinde hak ihlali için görevlendirilen alt komisyona başvurabilir. Yurtdışında olanlar için bu süre 5 yıldır. Hak ihlalinin birden fazla komisyonun görev alanına

girmesi halinde, başvuru sahibi komisyonlardan herhangi birine başvurabilir.

(3) Alt komisyon, başvuruyu değerlendirirken, ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri, başvuru sahibinden, ilgili gerçek veya tüzel kişilerden isteyebilir. Kamu kurum ve kuruluşları, bu husustaki talepleri belirlenen süre içinde yerine getirmek zorundadır.

(4) Alt komisyon, maddi zararların ve özlük haklarının karşılanması taleplerini karara bağlarken, eski hale iade mümkün ise eski hale iade, bu mümkün olmadığı takdirde, uğranıldığı kesin olan ancak aradan geçen zaman sebebiyle tutar yönünden tespiti teknik olarak mümkün olmayan zararların tespiti açısından uzman raporu alabilir. İnceleme sonunda hakkaniyete uygun bir miktarın ödenmesine karar verir.

(5) Alt komisyon, başvuruyu inceleyerek talebin tazminata ilişkin kısmını, tazminat hukukunun genel esaslarına göre belirler, tazminatı ve diğer taleplerine ilişkin kararını başvuru sahibine bildirir. Başvuru sahibi bu karara karşı, 2 hafta içinde komisyona itiraz edebilir. Komisyon, alt komisyonun kararını kaldırabileceği gibi, yeni bir karar da verebilir.

(6) Başvuru sahibi, komisyonun kararına karşı, kararın kendisine tebliğini takip eden 30 gün içinde Danıştay'a başvurabilir. Danıştay, başvuru sahibinin elindeki belgeleri esas alarak, gerektiğinde bilirkişi incelemesi yaptırdıktan sonra, hakkaniyete uygun bir karar verir. Danıştay'ın bu konuda vereceği karar kesindir. Danıştay'da açılacak davalarda karar ve ilam harcı

maktu alınır ve dava sonunda maktu vekâlet ücretine hükmedilir.

MADDE 3 – Terör olaylarından dolayı zararın giderilmesi için daha önce başvuruda bulunan ve başvurusu kabul edilenler, aynı olay nedeniyle yeniden başvuruda bulunamaz. Terör örgütleriyle bağlantısı olduğu tespit edilenler, darbelere destek verdiği belirlenenler, darbeden mağdur olduğu iddiasıyla başvuruda bulunamaz. Bu kişilerin başvuruları reddedilir.

MADDE 4 – Bu Kanun, yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 5 – Bu Kanun hükümlerini Cumhurbaşkanı yürütür.

Yukarıdaki taslakta TBMM'nin yakın tarihte kabul ettiği 7248 sayılı Kanun'un sistematığı esas alınmıştır. Meclis bütün darbe mağdurlarını kapsayan yeni bir düzenlemede farklı yöntemler benimseyebilir.

NETİCE VE TEKLİFLER

Türkiye, **çok partili hayata** (demokrasiye) geçtikten sonra, çok sayıda darbe ve darbe teşebbüsüne maruz kaldı. 1960 darbesi, on binlerce mağdur üretti. Bundan sonraki darbeler, mevcut mağdur kitlesine yeni mağdurlar ekledi. Toplumda ve devlette büyük tahribatlara neden oldu. 28 Şubat darbesinde başlayan direniş bilinci, 15 Temmuz FETÖ Darbe Teşebbüsünde zirveye çıktı. Darbe teşebbüsünde bulunanlar yakalanarak, ağır hapis cezalarına çarptırıldılar. Hukuk devletinin, toplumu derinden etkileyen bu darbelerin yaralarını sarması gerekiyor.

Darbe mağduriyetlerinin giderilmesi için, bütün darbe mağdurlarını kapsayacak bir yasanın çıkarılması gerekiyor. Mağduriyetlerin çok farklı olması, farklı mahkemelerin görev alanına girmesi, yürürlükteki mevzuata göre, sonuç alınması imkansız denecek kadar zor olduğundan, komisyon kurulması, hak ihlallerinin türüne göre alt komisyonlar kurulması, hak ihlallerinin komisyonlar tarafından değerlendirilmesi, alt komisyonların kararlarına karşı komisyona itiraz hakkının getirilmesi, Komisyon kararlarının ilam hükmünde olması, başvuru sahiplerine, Komisyonun nihai kararları aleyhine Danıştay'da dava açma hakkı verilmesi, bu davaların ve yargılama giderlerinin maktu olması, usul hukukundan kaynaklanabilecek sorunları ortadan kaldıracaktır. Komisyonun vereceği kararların, bu darbelerde mağdur olanların mağduriyetlerini gidermesi mümkün olmasa da bir nebze hafifletilmesine katkı sağlayacaktır.

**HUKUKÇU KADINLAR
DERNEĞİ**

